

HÉVÍZ

Művészeti folyóirat

XXIII. évfolyam • 2015/6 • Ára: 300 Ft

Áfra János
Gömöri György
Györe Gabriella
versei

Beck Tamás
Kerékgyártó István
prózái

Hajószakács
Váncsa István

A norvég minta
Jon Fosse
Jo Nesbø

Goldmark Károly
Egy keszthelyi világsztár

Szendrey Júlia
Az excentrikus múzsa

Nyílt víz

Györe Gabriella: Kastélykerti alkony	405
Kerékgyártó István: Banán, narancs, mandarin	408
Áfra János: A név, Folyékony földmély	415
Beck Tamás: Békeidő	417
Baranyi Gergely: Helytörténet, Vakolatok	419
Hernyák Zsóka: Nagy Barna Géza pánikbetegsége	421
Vida Kamilla: miskolc	423
Ahmed Amran: A földdombok	424
Gordon Henry: Posztmodern belélegzés a rezervátum peremén: Fenséges hígító	427
Eric Gansworth: Örökség	428
Horváth Viktor: A villi, A harc és a szerelem erőnyeiről	430
Kőrössi P. József: Versrom	432
Gömöri György: Petri Tunéziában, Sötétedőben	433

Hajószakács

Váncsa István: Nagy, barna kaszrojok	437
--	-----

Vízibicikli

Kovács Gabi: Olyan, mint egy rocksztár, csak íróban (beszélgetés a Nesbø-jelenségről Kolozsi László író-filmkritikussal és Dobosi Beátával, az Animus kiadó szerkesztőjével).....	445
---	-----

Hullámverés

A. Dobos Éva: Mesék a norvég vizek világából (Jon Fosse muzsikája)	455
Gyimesi Emese: Az excentrikus nő és a múzsa (Szendrey Júlia alakja a magyar kulturális emlékezetben)	463
Fráter Zoltán: Az idő nedvei (irodalom és drog).....	471

Öböl

Cséby Géza: „Mindig boldognak érzem magam, ha szeretett hazám szolgálatára lehetek” (100 éve halt meg Goldmark Károly)	479
---	-----

Hévíz
Művészeti folyóirat
Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő: Szálinger Balázs
Szerkesztő: Cserna-Szabó András
Képszerkesztő: Palásti Kovács András
Olvasószerkesztő: Cséby Géza
Kézirat-előkészítés: Darida Benedek

Szerkesztőbizottság: Cserna-Szabó András, Cséby Géza, Hinger Tamás,
Óry Rózsa, Szálinger Balázs, Szántó Endre

Alapította: Dr. Kiss Lajos
Kiadja Hévíz Város Önkormányzata, 8380 Hévíz, Kossuth Lajos utca 1.
Felelős kiadó: Papp Gábor polgármester

e-mail: hevizfolyoirat@gmail.com
www.facebook.com/hevizfolyoirat
Korábbi számaink: www.onkormanyzat.heviz.hu/heviz/heviz-folyoirat-szamai

Terjesztés, előfizetés: Csongrádiné Olasz Sára, csongradine@hevizph.hu
Tördelés, layout: Leon Creativon Kft.
Nyomás és kötés: Ziegler Nyomda Kft.

ISSN szám: 1216-8181

NYÍLT VÍZ

Györe Gabriella

KASTÉLYKERTI ALKONY

(Keszthely, 1810. május 20.)

Hát eltelt végül. Másfél évtized.

A Generális-kaszálón a fű
nem vörösebb, mint Georgikonomban
őszönte a szőlő fűrtjei.

Mondják, hogy egy nemzedéket kihagy,
s úgy megy tovább a vágy, a cél, az óhaj.
Kristóf, nagyapám, ha tekint e földre,
úgy gondolom, elégedett a sóhaj.

A birtok teljes – bételt idea.

A kastélykertből a könyvtárra látni.
Amit Nagyváthy végzett – bár nem álltam –
be kell hát látni: bizony nem akármilyen.
Gimnázium, nyolc különböző kar,
s öt év alatt! Ha politika nincsen,
mondjon bármit, meghiszem, segítem,
s ki nem adom útját semmi kincsen!

Nem hittem volna, egykor, ifjúként,
míg hadba álltam, apám ellenére,
hogy egyszer itt lelem majd otthonom,
sem azt, hogy esküszöm zsarnok nevére.
Mégis meglett. Tettem, amit kellett.
Ahogy tettem akkor, nyurga ésszel –
Laczkoviccsal, még Graeven-huszárként,
Theresiánumi késztetéssel.

Bár volt volna akkor foganatja!
Volna ma tiszt is oly, ki ért a szóból.
Hisz birtokainkat sem húzhattuk ki
nyelvünk nélkül a kutyaszorítóból.
Nagyváthy tudta, kell az iskola,
kell saját nyelv és kell az ismeret –
ismerhet mestert, új tant, új hitet,
ki káték tanain nevelkedett.

E gazdatisztek őrzik most Tihanyt,
s őrzik magam szőlejét, erdeit.
Az erdei fenyők sorai közt
lovardámig az utat megteszik.
Az újság írta, hogy Napoleon
elvált, s hamar in újraesküdött.
Ez a Ferenc jó stratégia, de zsarnok.
Az új zsarnoknak új arát lökött.

Byron úszott a Hellészpontoszon,
s forrong a déli Amerika is, lenn –
bár lenne közelebb!... de messze van:
spanyol birodalom, gyilkos finisben.
Az én korom már vén forradalomra.
Másképp igyekszem lenni jobb stratégia.
Sokan mondják, a tudás: hatalom.
Hát legyen ettől jobb ez a planéta.

Martinovicsért nem kár – tőle hányok.
De Laczkovicsot titkon megsirattam.
Már rég szabadok Batsányi, Kazinczy –
szűk otthonukban melegszik a katlan.
Az én dolgom a had, s az iskola –
adtam ötszáz huszárt, és sok forintot.
Ha tehetem, a versnek hamarost
itt, pátriámban nagyobb tért szorítok.

S lesz majd talán, ki szereti a fákat...
elüldögél egy idős tölgy alatt...
idősödőn, balladáit megírván,
térdén kapcsos könyv, a könyvön lakat...
s lesz még talán aztán is kor – s lesz zsarnok.
De mindig lesznek, tudom, birtokok.
Jövőket most csak képzelek, nem látok –
sem sok, sem kevés, mit majd itt hagyok.

Akárhogy is: a múltam nem felejtem.
Jövőt építék intrika-hegyen.
Bécs Bécs marad, ha akarjuk, ha nem.
De óhajom: Georgikon – legyen.

Györe Gabriella (Budapest, 1974) költő. Legutóbbi kötete: Nőgyakorlat – kötésminták (2015).

BANÁN, NARANCS, MANDARIN

Vidra Milánt, a jogi egyetemi marxizmus tanszékének adjunktusát elvitte barátnője egy frissen alakuló párt gyűlésére, ahol megkérdezése nélkül egy országos konferenciára delegálták. Másnap telefonon próbált egyeztetni a Haza párt alelnökével, hogy milyen elképzeléseik vannak a jövő önkormányzatairól, mire az igencsak széles sávban jelölte ki a követendő irányt.

– Nézd, testvérem a hazában, megmondom, úgy, ahogy van, még nincs kialakult álláspontunk a lerombolandó tanács törvénnyel kapcsolatban. De hát azért vagy te a téma avatott szakértője, azért méssz oda, hogy dolgozzatok ki valami ilyesfélét, és ha hűen szolgálja a magyar haza érdekeit, majd beletesszük a programunkba.

– Semmi konkrét kérdés?

– Semmi, testvérem a hazában. Belátásod szerint. Persze a magyar haza érdekében.

– Ühüm – felelte az adjunktus, elköszönt, és letette a kagylót.

Úgy harminc újszülött párt képviselőit hívták meg *Az önkormányzatiság, avagy a Tanácsrendszer vége* című konferenciára. A helyszínnél exkluzívabb aligha akadt, a kormány kőkerítéssel, vassorompókkal, szigorú őrséggel védett vendégházában tartották. A kétszobás lakosztályon egy dinamikus fiatalemberrel osztozott az adjunktus, aki már az első mondatában keresztnevével emlegette pártja elnökét.

– Dezsővel, az országos elnökünkkel egyeztettük a taktikát, a lényeg, hogy ahol csak lehet, alágyújtunk a komancsoknak – mondta bemutatkozásként, aztán bizonytalanná vált az arca, és végigmérte Vidrát. – Remélem, te nem a komancsoktól jöttél?

– Hogy kitől?

– Hát a komcsiktól. Az állampárttól vagy a geci kis utódpártjától.

– A Haza párt delegált – felelte gyorsan az adjunktus, mielőtt kiderül, hogy igazából még mindig tagja a komancsoknak, csak mostanában nem tartanak törzsi gyűléseket, bár nem lépett ki tőlük. Őket lötték ki alóla.

– Haza párt! Jól hangzik. Persze egyből láttam rajtad, hogy nem vagy komancs. Már a szagukat is messziről megérezem. Gabi – nyújtotta a kezét a fiatalember –, Galamb Gabi. Akkor ti is a komancsoknak fűtötök be – mondta, és hátba vágta Vidrát.

– Hát ki másnak – felelte az adjunktus.

Ekkor döntötte el Vidra, hogy itt, a konferencián távol tartja magát a komancsoktól – megtetszett neki a kifejezés, elhatározta, hogy ő is használni fogja –, és független szakértőnek mondja magát, mélyen hallgat az erősen lúzernek tűnő Haza párthoz fűződő rövidke kapcsolatáról.

A vendégházban még a Kádár pártvezetőjével névvel fémjelzett puha diktátúra reliktumai, ízlése, őrei vették körül a résztvevőket, az új hatalom várományosait. Ezért is vállalta az adjunktus, hogy elfogadja a Haza párt felkérését, mert napról napra erősödött benne a felismerés, hogy néhány hónap múlva megváltozik itt minden. De olyan hirtelen csap le rá a változás, mint Noé kortársaira az özönvíz. Vagy megtanul a víz alatt élni, vagy szerkezetet épít, ami fenntartja a felszínen, vagy megfullad.

Jól szabott öltönyeikben ott voltak az állampárt örökösei, Vidra kerülte őket, inkább az ellenzékéből kívánt új ismerősökre szert tenni. Amúgy kedvesnek, halk szavúnak mutatkoztak ezek az utódpárti fiúk, hisz új szelek fújnak Európában! De szerencsére jól megtanulták ők a balatonaligai pártüdülőben a legjobb vitorlás-oktatóktól, hogyan kell irányt váltani, eddig backbord, balról jött a szél, most meg steuerbord, jobb felől fúj.

Aztán ott voltak a főleg vidéki, alulképzett atyafiak. A negyven éven át elnyomott gazdálkodók, ellenzékiességüket, vallási hitüket nyíltan vállalók, ötvenhatban bebörtönöztek és azok gyerekei. Mindazok, akikkel alaposan elbánt az előző rendszer. Sértettek voltak, és persze jó okuk volt erre. Így aztán ilyen-olyan népi, keresztény, földmunkás és hasonló nevű pártokba tömörülve érkeztek a konferenciára. Többségükben tudatlanok, követelőzők és bosszúszomjasak vol-

tak. Hozzájuk csapódtak a rendszeremlegesen tehetségtelenek, akik saját korlátozottságuk miatt nem vitték semmire.

– Te is jogász vagy? – kérdezte az adjunktus még az első este közös nappalijukban Gabit.

– Ha nem akadályozzák meg a komancsok, most az lennék – felelte.

– Valamelyik helyi tanácsnál dolgozol?

Ezen elgondolkozott, csak aztán válaszolt.

– Végül is, igen. A városi tanács kertészetében vagyok.

– A kertészetben? – kérdezte Vidra az illendőnél nagyobb meglepetéssel.

– Igen, a kertészetben, mert a szakközép után háromszor is próbálkoztam a joggal, de egyszer sem vettek föl. A kurva komcsi felvételiztetők folyton szívatnak. Addig kérdeztek, míg nem tudtam valamit. Érted?, direkt csinálták. Csak kérdeztek meg kérdeztek, addig, amíg egyszer csak nem tudtam valamit. Akkor persze belezavarodtam.

– De miért csinálták ezt? Tudtak valami terhelőt rólad?

– Nem tudom. Biztosan kiszagolták, hogy nem vagyok komancs.

– Mondtál valamit, amiből rájöhettek?

– Nem, de ezeknek nem is kellett mondani. Ők is kiszagolhatták, hogy utálok őket, mint ahogy én is megérezem a komancsszagot.

Nem merte Vidra mondani, hogy komancs korában vagy tíz éven át ő is felvételiztetett a jogon, de nem emlékszik, hogy bármit is kiszagolt volna, csak kérdezte a középiskolai magyar nyelv és irodalom tananyagát, és szörnyen unta ezt.

– Basszus, fel kell hívnom a feleségem – ugrott föl Galamb, mint aki ejtette a témát. – Nővér egy otthonban, megígértem, hogy nyolckor hívom.

Fölkapta az asztalon lévő telefont, és tárcsázta a házi központot.

– Galamb vagyok a hatos apartmanból... Igen, B épület. Na figyeljen, én a bakonymedvesi szociális otthonnal akarok beszélni, Bakonymedves hat... – Nekem magyarázza, tudom, hogy bezárt már a posta, repülőzze be nekem a számot! ... Hogyhogy nem lehet? Biztosan Veszprémből be lehet repülőzni azt a számot. Nem érti?, Galamb Gábor vagyok, a konferencia résztvevője, a Magyarországi Független Néppárt ajkai szervezetének elnöke, Veszprém megyei alelnök. Azonnal kapcsolja nekem Bakonymedves hatot, vagy különben kirúgatom! – Itt befogta a kagylót, úgy mondta Vidrának: – A kurva anyjukat, direkt csinálják. Bűdös komancsok. Hogy kibasszanak velem. – A füléhez emelte a kagylót, hallgatózott, aztán elfehéredett az arca, úgy üvöltötte. – Szóval nem tudja berepülőzni a számot? Na ide figyeljen, hamarosan jövőnk, és kibasszuk az ilyen kreténeket a zsíros állásukból. Értve vagyok?! – és lecsapta a kagylót.

És persze ott voltak a demokratikusnak mondott ellenzék lánglelkű aktivistái, akiket a besúgóktól való fenyegetettség, a rövidebb ideig tartó letartóztatásaik némileg paranoiássá tettek. Mindenkire úgy néztek, mint akiről a következő percben kiderül, hogy besúgó. Túltengett bennük az elittudat, programjaikat – jóllehet korszerű európai jövőt vázoltak, mégis (vagy épp ezért) – alig értette az átlagpolgár. Elveik között hangsúlyosan szerepelt a sokszínűség, a szabad véleménynyilvánítás, és mindaddig lelkesen üdvözölték ezt, ameddig mások álláspontja az övékével megegyezett, de ha eltért attól, akkor bűdös, tudatlan, bunkó lett az illetőből, akire nem érdemes figyelni. Nevetségessé kell tenni, és majd befogja a pofáját.

A konferencia egyik estéjén valami fogadásfélét rendeztek, melyre a pártok vezetéséből is érkeztek néhányan. Vidra, pezsgőspohárral a kezében magányosan ácsorogott, nézte a résztvevőket. Csupa férfi, ahogy itt állnak sötét öltönyeikben, kezükben a pezsgőspohárral, úgy néznek ki, mint valami maffiatálcázó résztvevői, akik épp a keresztapára várnak, gondolta. De, hogy ki lesz a keresztapa, azt most még senki sem tudja, tűnődött, mikor mellé ugrott egy férfi, akit napközben nem látott.

– Ideállok melléd – lihegte a testes alak, aki éppen akkor szaladhatott föl a lépcsőn az emeleti előcsarnokba. – Csak azért, mert látom, te is világosban vagy. Ezek meg mind sötét öltönyben – mutatott körbe. – Nehogy azt mondják, hogy tahó vagyok, hogy krémszínűben jövök, de, tudod, a feleségem ma ezt készítette ki. Ezzel a zöld nyakkendővel – emelte föl a fűzöld nyakravalót, és olyan csodálkozva nézte, mintha ő is először látná. – De ha már ketten vagyunk, akkor gondolhatják, hogy ez itt valami helyi divat. Nem?

– De, biztosan – felelte az adjunktus a szóáradattól letaglózva.

– Egyébként jó ez a drapp Esterházy-kockás anyag. Én is elfogadnám – mondta, és megtapogatta Vidra zakóját.

Elkezdődött a köszöntő, majd a koccintások következtek, hozzájuk külön odajött egy minisztériumi ember, aki valami főszervezőnek tűnt, és buzgón gázulált a zöld nyakkendősnak, aki ismét Vidrához fordult.

– Melyik párttól jöttél?

– Független vagyok. Jogi egyetemi oktató. Államtudományi kutatásokat végzek, azért érdekel, hogy alakul az új államberendezkedés. Meg aztán vidéki lévén, a helyi, területi önkormányzatok sorsa különösen a szívügyem – felelte szemrebbenés nélkül Vidra.

– Hát ez remek, barátom! Ez nagyszerű! Itt egy fiatal jogászember! Kutató, ráadásul vidéki! Ez tényleg remek! És még nem csapott le rád valamelyik párt? – kérdezte, és lapogatni kezdte az adjunktus vállát.

– Még nem – felelte Vidra.

– Na, akkor keressél meg minél előbb, itt a névjegyem – nyújtotta, de már el is kapta valaki a karját, hogy elvonszolja. Ahogy távolodott még visszaintett – akkor várlak! Nem elfelejteni!

Az adjunktus megnézte a névjegyet, ez állt rajta: Dr. Tamás Dezső ügyvéd, a Szabad Földmunkás Párt főjegyzője. Most már neki is derengett valami, többször olvasta ezt a nevet az újságokban.

– Ilyen jól ismered a Tamás doktort? Csak így lazán cseverészel vele? – lépett hozzá Galamb Gábor. – Azt suttogják, ő lesz az új kormány belügyminisztere. De hát neked mondom? Nyilván jobban tudod te ezt nálam – verte hátba Vidrát. – Azért szólhattál volna, hogy jóban vagytok.

– Azt hittem, tudod – felelte az adjunktus, és újabb pezsgőért indult.

– Hát honnan tudnám? – szólt utána Galamb.

– Azt szokták tudni – felelte Vidra.

Tamás doktort többet nem látta a konferencián, de észrevette, hogy a beszélgetés után összesúgnak mögötte.

Másnap a park egy csendes szegletében megszólította egy negyvenes férfi.

– Figyelj, nem te tartottál két éve a szegedi Marx-konferencián egy előadást Marx közösségelméletéről?

– Mi van? Milyen konferencián? – próbálta Vidra lerázni.

– Ne szarj be! Én is ott voltam, különben honnan tudnám. Csak azért, mert láttam, hogy jóban vagy Tamás doktorral, és szólhatnál neki az érdekemben.

Vidra nem felelt.

– Jászberényben voltam adjunktus a főiskolán – folytatta súgva a férfi –, a munkásmozgalom történetéből írtam a doktorimat. Kun Bélából.

– Hú, bazmeg – szaladt ki Vidra száján.

– Na látod. Mit vagy te beszarva azzal a Marxszal? Tudod, mennyivel jobb az, mint Kun Béla?

– És mit akarsz?

– Most Kazincbarcikán vagyok a városi SzFP-elnök főtanácsadója.

Majdnem megkérdezte Vidra, hogy mi a fene az, de rájött, hogy a Szabad Földmunkás Párt, aminek ez a Tamás doktor az egyik főembere.

– És? – kérdezte.

– Szívesen bemennék Miskolcra, a megyei szervezethez. Tanácsadónak vagy inkább valami státusra.

– Kun Béláról adnál tanácsokat?

– De nagy a pofád! Miért, te Marxról beszélgetnél meghittén a főjegyző úrral?

A viták a konferencián nem vezettek sehova, de volt, akiknek kézzelfogható hasznot hozott.

Az utolsó napi program ebéddel zárult. A kerek, hatfős asztalokra bőven pakoltak déligyümölcsöt, ami akkoriban nem számított mindennapinak. Vidra asztalánál négy idegen férfi ült, ketten valami vidéki agrárpárt képviselői lehettek, aztán két kopott öltönyös tanár vagy hivatalnokféle és Galamb. Az ebéd végén az egyik falusi kivett a méretes tálból két banánt, és az ölébe húzott táskába ejtette. Körülnézett, aztán megjegyezte:

– Jól élnek ezek a kommunisták itt Pesten – és két narancsot is a banánok mellé hajított.

– Nem sokáig – mondta a társa, aki két narancsot meg három mandarint tett a szatrába.

Aztán a két tanárféle is pakolni kezdett, miközben az egyik magyarázkodott.

– Van itt bőven. Nekem négy gyerekem van.

Galamb csak akkor kapcsolt, mikor már üres volt a tál. De nem esett kétségbe. Intett a pincérnek.

– Hozzon még déligyümölcsöt! Nem látja, hogy elfogyott?

A pincér bólintott, és hozta az újabb tálat. Galamb, mert nem volt táskája, a zsebeibe tömte a banánt, a többiek megint pakoltak, miközben az egyik atyafi Vidrához fordult.

– Mi van, az úrnak nem kell?

– Inkább nem – felelte az adjunktus.

Ekkor már a többi asztalnál is pakoltak, nyilván észrevették őket.

A pincérek mozdulatlanul, hátukat a falnak vetve álltak. A adjunktus a hozzá legközelebb állót nézte. A pincér arca semmit nem árult el, csak a szeme járt körbe. Az ebéd végén kifelé menet Vidra megszólította.

– Figyeltem magukat, nagyon értik a szakmájukat. De maga aztán különösen – mondta neki, mert valóban remekül végezte a dolgát.

– Köszönöm. Jó iskolám volt.

– Éspedig?

– Öt évig dolgoztam Milanóban a Trussardi alla Scalában.

– Maga nyugaton dolgozott?

– A szakmát csak ott lehet megtanulni. Egy jó francia vagy olasz étteremben.

– És megengedik, hogy egy ilyen bizalmi helyen dolgozzék.

– Kérem, itt az elmúlt években megfordult Európa összes vezető politikusa. Itt fontos a szakmaiság.

– De nyilván párttag.

– Nem, kérem. Nem politizálok. Itt már egy ideje csak a szakmaiság számít – mondta olyan hangon, ahogy Hyppolit oktatta Schneider urat.

– És mi a véleménye ezekről? – kérdezte az adjunktus, miközben a tömött táskával a távozók felé bökött.

– Kérem, nekem nincs véleményem a vendégről. Nekem az a dolgom, hogy kiszolgáljam a kedves vendéget, és nem az, hogy véleményt formáljak róla.

– Akkor, viszontlátásra – nyújtotta a kezét az adjunktus, amit a pincér nem fogadott el. Nyilván nem tehette, valami Vidra által ismeretlen pincéretikett tiltotta ezt. Kezét a háta mögött összekulcsolta, és kissé meghajtotta magát.

– Viszontlátásra, uram. Megtiszteltetés volt önnel beszélgetni – mondta, és ugyanazt az enyhe megvetést látta a szemében Vidra, mint amikor a déligyümölcs-tolvajokat figyelte.

Róla is meg lehetett a véleménye, gondolta, aki vendég létére ilyeneket kérdezget tőle, és a kezét nyújtja neki.

A pincér a fal mellé állt, és némán tovább figyelte a termet. Hát most ők jönnek. Nem lesz könnyű, gondolhatta, legalábbis az adjunktus ezt olvasta ki a szeméből.

Áfra János

A NÉV

A fát a sírkő helyére ültesd,
vegyél magadhoz ollót és késeket.
Az elrejtett szót megtaláld,
mielőtt otthagynád az avarban
a kabalogödrödet. Ahogy térdelsz
majd kezeid közt fűcsomókkal,
valld be a fáradságod a temetőben,
valld be sikító ürességed,
valld be a belülről feszítő hiányt,
miközben fogalmad sincs
róla, mi is lehet az egészen pontosan.
Aztán vágj a késsel mély kört
a földbe, tenyérnyi formát,
kapard át körmeiddel, kanalazd ki
markoddal a mozgó feketeséget,
és mosdard meg benne arcodat.
Hajtsd le a fejed, és engedd
a gödörbe esni, néhány percnyi időt
adj magadnak a fuldoklásra,
majd hidd el saját közelgő halálodat,
hogy ne maradj érdekes tovább.
Mondj le az egészről és a részekről is.
Közben gyűjts nyálat a szádban,
s csak az utolsó előtti pillanatban,
fejed felemelve köpd ki majd,
aztán szórd rá magvaidat,
vágd bele körmeidet, levelekkel,
terméssel fedd be vízszintig,
majd kapard le arcodról
a földdarabokat, a többbit
végül az eső végzi el.
Mikor felállsz,
egy név ott ragyog majd
homlokodon.

FOLYÉKONY FÖLDMÉLY

Arcod a biztonság legyen,
az eljövendő gyermek
képe ne mozduljon el
homlokodról, ássatok együtt
medret a csillagoknak,
ahogy az óriások ősei tették,
mielőtt a föld mélye izzani kezdett
a bolygóba csalt törpecsillagtól,
aminek a nyugtalanok hódolnak,
bezárva a törésvonalak alá.
Amikor a fák könnyeznek,
az öreg belsőségből szivárog fel
a szabadulni akarás hangja.
Az erdők gyökérzetén keresztül
a levegővel élők világába hatol,
majd nyugalommá dermed.
A legelkeseredettebb kísérleteket
hatalmas rengések és hamuval
elkevert síkítások kísérik,
lávaként tör fel a narancsfény,
majd földszínűvé dermed.
Ismerd meg azt a kihűlt krátert,
pattints le belőle egy ujjnyit
azon a sarkon, ahol a nap felkelt,
és csiszold egészen simára
minden oldalát az amulettnek,
hogy égi és földmélyi erők
tarthassák távol tőled
és születő gyermekedtől
a mélyre száműzöttek átkát.

Áfra János *(Hajdúböszörmény, 1987)* Gérecz Attila-díjas költő, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Két akarat (2015).

Beck Tamás
BÉKEIDŐ

Nem a fájdalomtól féltém, amikor nagyapám elcipelt a fodrászhoz havonta egyszer. Végigbögtem minden hajvágást, mert a nyugdíjas masiniszta a szakember lelkére kötötte, hogy csaknem kopaszra nyírjon. Az osztálytársaimra gondoltam közben. Bizonyára kigúnyolnak, röhögnek majd rajtam, ha tar fejjel megjelenek az iskolában. Én voltam a leggyengébb a fiúk között, így elégtételt se vehettem a sérelemért.

Talán sejtette nagyapám, hogy a nehéz gyerekkor megedz. Háborúban szerzett tapasztalatait is megosztotta velem. Tudta például, hogy nem szabad elaludnod, ha súlyosan megsebesültél. Mert akkor gyakorlatilag véged. Megfogadtam a tanácsát. Aznap, amikor elhagyott a feleségem és vitte magával a fiaim, egész éjjel le sem hunytam a szemem. Csikorgattam a fogaim és a krátereket fürkésztem a teliholdon.

Nagyapám nem emlékezett rá, hogy bárkit is megölt volna a Don-kanyarnál. Ösztönösen tüzelt az áttöréskor, önkívületben, szinte célzás nélkül. A kevesek egyike volt, aki épségben hazatért. Persze hozta magával az emlékeit. Néhány évig például összerendezte, ha egy építkezés mellett elhaladva meghallotta a markoló-gép zaját. Kísértetiesen hasonlított az a moraj egy harckocsi dübörgésére. Sokáig azt hittem, a katonás frizurát is azért erőlteti rám békeidőben, hogy egykori önmagára emlékeztessenem.

Egyik júliusi délutánon fiatal férfi állt a sínek közé Gutorfölde mellett öngyilkossági szándékkal. Nagypám gyorsfékezett, a mozdony azonban elcsapta a fiatalembert. Megtalálták az áldozat búcsúlevelét, kétség se férhetett hozzá, hogy nagypám véltlenül oltott ki egy életet. Az eset után szabadságolták, pszichológus foglalkozott vele. Mégsem találta többé a helyét. Felkereste az öngyilkos családját is, hogy bocsánatot kérjen tőlük. De csak ma bukkantam rá a tárcájára, benne az áldozat fényképével, amit bizonyára a hozzátartozóktól kunyerált el.

Mocorgok a fodrászülésben és hallgatom a monoton ollócsattogtatást, de nem alhatok el. Nagyot nézett a rossz leheletű fodrász, amikor elé toltam a tar fejű fiatalember fotóját és kijelentettem, hogy ilyen frizurát szeretnék. Ez nem decemberi hajviselet, bökte ki végül, de aztán megrántotta vállát és munkához látott. Nevetnem kell magamon, mert egy pillanatra elfog a gyerekkori félelem a beavatkozástól. Gyűlnek a hajcsomók a szorgoskodó fodrász lába körül. Én pedig elnézek a tükörben önmagam válla fölött és döbbenet pillantom meg húsz éve halott nagypám elégedett mosolyát.

Baranyi Gergely

HELYTÖRTÉNET

Azt a helyet, ahonnan érkeztél,
mindössze néhány test alapján ismertem eddig.
Átutazóban láttam a város fölé
gömbülő panelházakat,
az állomás mögé zárt rideg betontömböket,
egyébként csak térképről ismerem az utcáit.
Viszont akikkel találkoztam, érintkeztem,
öleléseik, kézszorításaik és ahogy
a körmüket belém mélyesztették,
adtak hírt a városról, mellyel
önkéntelenül azonosítottam őket.

Ahogy megismertük egymást,
közös terünkbe beszivárgott a város tere is.
Épp hazasétáltunk éjszaka az utcákon,
és mögöttünk egy kandeláber megvilágította,
hogy kézen fogva egymás mellett haladtunk.
Látva árnyékunkat úgy éreztem,
a tested így írja át a hely történetét.
Szavaid, kihűlt kezed, az illatod felülírják
minden eddigi tapasztalatom,
hogy a közös terünkbe oldott emlékezetként
mint háttér lebegjen a tájban.

Nem hiába, a testünk nemcsak
kettőnk világának, hanem a város teste is.

Beck Tamás (Zalaegerszeg, 1976) Petri-díjas író, költő. Kötetei: Más él benned (versek),
Isten szemtelenül fiatal (novellák).

VAKOLATOK

Párás lábnyomok a homokszínű padlón.
Körülötte elszórt vízcseppek és egy nedves törülköző
hanyagul ledobva a fotel karfájára.
Mégfogadtam, hogy többé nem tulajdonítok jelentőséget
a gondviselés ezen szétmorzsolt vakolatainak,
melyek közös tereink erőszakos kiüresedéséről adnak számot.
Mert tudod, az alárendeltség mindenkit utolér. Már nem
emlékszem, mikor súghatta ezt valaki, és hogy kinek, de
abban az egyben biztos vagyok: nem a parkban
és nem akkor, amikor kiléptél a még tiszta szökőkútból.

Hernyák Zsóka

NAGY BARNA GÉZA PÁNIKBETEGSÉGE

Nagy Barna Géza péntek óta pánikbeteg. Pénteken reggel tízkor elkezdett reszketni a keze, délben a szájából folyt a nyál, kettőkor rángott a szeme, estére pánikbeteg lett. Nagy Barna Géza semmi okot nem talált a tüneteire. Nem volt ideges, szomorú, kétségbeesett, ajzott vagy éhes. Mivel Géza nem tudta, mi okozza beteges pánikolását, mindent kipróbált, hogy tüneteit megszüntesse. Készített magának forró fürdőt, kamillateát ivott és hosszú tájleírásokat olvasott. Géza a tájleírásoktól még betegebb lett, úgyhogy úgy döntött, inkább ő ír valamit, hogy legyen mit olvasnia. Beült a fürdőbe, a vízbe mandulaolajat öntött, keze ügyébe készítette a kamillateát. Géza nem vitt magával se papírt, se ceruzát. Úgyis megjegyzi, mit kell feljegyeznie. Habszivaccsal ledörzsölgette sarkáról a kemény rétegeket, beszappanozta a mellszőrét, lemerült a víz alá. A víz alatt eszébe jutott a legjobb történet, amit valaha is olvasni fog. Egy hosszú történet, amiben minden benne van. Ez lesz a világ legjobb regénye. Aki elolvassa, az sokkal bölcsebb lesz, mint előtte volt. De úgy lesz bölcsebb, hogy észre se veszi. A világ legjobb regénye egyszerre lesz szórakoztató és nagyon mély. A világ legjobb regénye olyan mélységeket nyit majd meg, amik eddig nem is léteztek. A világ legjobb regénye minden korosztály számára ajánlott lesz. Ideális arányban lesz benne bölcsélet és sárkányok. A gyerekek szeretik a sárkányokat. A bölcséletet meg mindenki szere-

Baranyi Gergely *(Keszthely, 1989)* a Debreceni Egyetem magyar nyelv és irodalom mesterszakán végzett irodalomtudományi szakirányon. Jelenleg Budapesten él.

ti, kivéve a gyerekeket. Sárkányok lesznek a főszereplői a világ legjobb regényének. A nemes, mára már kihalt állatok szájából fog elhangozni a világ legjobb regénye. De a végére majd kiderül, hogy a sárkányok nem is sárkányok, hanem valami mások. A világ legjobb regényében szó lesz családról, történelemről és társadalomról, természetről, emberekről, istenről és a dohányzás káros hatásairól. A világ legjobb regényének a vége nyitott lesz, mert ha nem lenne nyitott, akkor a világ legjobb regénye se lenne. A világ legjobb regényének borítója egyszerre lesz sejtelmes, vicces és nagyon szép. Géza rázkódni kezdett a víz alatt és ennek nagyon örült. Tudta, hogy azért rázkódik, mert elfogyott a tüdejében a levegő. Kiszállt a kádból, megtörölközött, bekente testápolóval a mellszőrét. Felöltözött, elővette a papírt és a ceruzát. Felírta a lap tetejére, hogy Nagy Barna Géza: A világ legjobb regénye, Alcím: A sárkányok szájából. Aztán áthúzta az alcímet. Felírta: Alcím: A nemes, mára már kihalt állatok szájából. Áthúzta. Felírta: Alcím: A nemes, mára már kihalt állatok zárójel kinyitva a sárkányok zárójel bezárva szájából. Géza rázkódni kezdett és ennek nem örült. A keze reszketett, a szeme körüli idegek rángtak, szájából pedig folyt a nyál.

Hernyák Zsóka (Zenta, 1991) író, kötete még nincs, de örülne egynek.

Vida Kamilla

MISKOLC

T.B.-nek

Karriert akartam csinálni
és jelentkeztem a helyi betlehemesbe
Szűz Máriának.
(Az angyalokra nem szoktak emlékezni.)

Hinni alapvetően nem kötelező, csak egy lehetőség,
énekelni kell tudni és érthetően szöveget mondani. Ennek ellenére,
mikor egy hete terhességi tesztet vásároltam, eszembe jutott,
hogy isten valóban jó férfiminta-e és apakép.

A rendező a mellékoltárnál állt, valamit beszélt,
hogy Mária nem lehet nő, Mária ember.
Majd az ujját a szenteltvízbe mártotta,
sót nyalt.

Elhozom a kék ruhát a jelmezkölcsönzőből;
karácsony van.
Műanyag test a műanyag jászolban, kire ütött ez a gyerek?
Elkalandozok.
Mirhával hátba vágunk: taps van, meg kell hajolni.

Vida Kamilla (Pécs, 1997) költő, Málk Roland-díjas. Szeptembertől az ELTE BTK hallgatója.

A FÖLDDOMBOK

Kicsik voltunk még, és mindannyian apró termetűek. Hasonló korunk elenére az ő alkata szembetűnően kisebb volt. Alig beszélt. A játékot inkább szemlélte, mint hogy velünk játszott volna. Félt, szinte remegett olyan veszekedésbe keveredni, amelyik verekedésbe torkollhatott. Verekedés közben azonban lassan-lassan sebzett oroszlánná vált. Ilyenkor erősen és feltartóztathatatlanul ütött, és ugyanakkor sírt is, s amikor észlelte diadalát, még jobban és keservesebben folytatta. Utána futásnak eredt. Később megismertük menekülési irányát. A falu szélén, a félelmetes temető túloldalán hevert néhány alacsony földdomb. Odaszaladt, megmászta őket, és gurult lefelé.

Emlékszem, mikor észrevettük hirtelen és erőteljes növést. Vak éj színű haja alatt homlokának barnasága sötétebb lett. Alig láttuk őt a falu szűk utcáin. Inkább a falut övező mély és meredek völgyekben tűnt fel. Később hallottunk arról, hogy mostohaanyja milyen kegyetlenül bánik vele. Lopással vádolja, és szinte mindennap talál okot arra, hogy kiűzze őt apja házából. Apja, hogy fiatal felesége kedvében járjon, megalázta és verte fiát. A fiúnak már nem volt ereje sírni. A fáradtságtól sokszor verés közben elaludt. Néha pedig egy sánta öregasszony házában keresett menedéket, hogy kimerült, fáradt testét ott pihentesse.

Régi házunk közelsége révén ezt minden este láttuk és hallhattuk. Az apa mintha élvezettel emelte volna fel hangját, miközben a menekülő fiú után

köveket dobált. Fiatal felesége héjaként le-lecsapva szedegette össze saját apró gyermekeit, akik az ajtó előtt játszadoztak. Szája sarkába ravasz mosoly rajzolódott, melyet csak azok láthattak, akik ismerték gonosz természetét.

Az idő múlásával a fiú – mikor apai verés elé nézett – hátat fordított a szülői háznak, és a sötétség leple alatt elindult valamerre. Pontosan nem tudtuk, hogy éjjeli útjai merre visznek. Valahogy bátrabb lett nálunk. Nem félt a kutyáktól, sem a vadontól, és nem riadt meg a völgyekben rejtőző szörnyetegektől, amelyek fölfalnak minden éjjeli tévelygőt. Egyszer, egyik éjjeli elindulásakor, ajtónk előtt lépkedett el. Anyám halk hangon a nevéen szólította. Egy pillanatra állt csak meg, és rám emelte a tekintetét. Nem tudom, hogy az a pillantás irigységből vagy lenézésből fakadt. Anyám egy kis batyut nyomott a kezembe. Minden erőmmel utána futottam, és valahol a falu szélén értem utol. Lihegve, a tudómet a torkomban érezve álltam előtte, szótlanul és gyámoltalanul. Kiragadta a batyut a kezemből, és nekiindult az úttalan sötét éjszakának.

A felnőtté válás jelei egyre világosabban mutatkoztak rajta. Napszámiban kezdett dolgozni. Erős karjai jobban forgatták a földet, mint a szántó eke. Az alvást az éjjeli őrködésre cserélte fel. Azt is suttozták, hogy a fiú a házasságról álmodozik. Apja hangja azonban újra fülünkbe jutott. A pénteki ima után azt követelte, hogy neki adják oda a fia bérét, és hazarendelte a fiút. Mondják, hogy a falu népe azt tanácsolta a fiúnak, fogadja el apja hívását. Ajándékokkal megrakva tért haza, és a közös tányérból evett. Néhány nap után újra elűzték. Egyszer a sánta öregasszony látta őt nyugtalanul lépkedni a messzi hegyek mögötti országút felé. Megkérdezte tőle: Hova mész? A fiú nem fordult hátra, és csak ennyit mondott: A nap mögé megyek.

Felért a nyugati hegytetőre. Barna homlokáról letörölte az izzadságot. Hátranézett, utolsó pillantást vetett a falura, a temetőre, a földdombokra. Elköszönt gyermekkorától, és dédelgette szándékát, hogy egyszer, valamikor visszalátogat. Házat hoz és családot, megmutatja gyermekeinek anyja sírját, és minden pénteken elmormolnak egy imát a lelkéért. Megfordult. Átment a széles síkságon és szemügyre vette az ismeretlen terepet. A nap vele szemben volt, az országút túloldalán, addigra vörösös narancssárga ruhába öltözött, és már készült lenyugodni. A fennsík széléről látta a ritkán felbukkanó, nagy port kavaráó járműveket. Tudta, hogy ezek a kocsik nem állnak meg az ő kedvéért. Olyanok, mint az ökrök szántáskor: ha egyszer elindultak, csak a barázda végén állnak meg, s ott aztán megfordulnak. De tud ő erre megoldást: ugyanazt teszi, mint amikor megvadult, menekülő szamarak befogásá-

ban segédkezett. Erőt gyűjtött és tervet formált. Arra szánta el magát, hogy amikor egy fedetlen rakterű járművet lát előbukkanni a messzeségből, a távolság függvényében kiválasztja a megfelelő időpontot, és teljes erőből rohanni fog; ugyanúgy, mint a földdomboknál, csak most nem felfelé, hanem lefelé. Olyan sebességgel érkezik majd, hogy ráugrik a járműre, vagy az oldalába kapaszkodik, mint a menekülő szárnak. Gyermeki örömet érzett magában, és a levegőben szabadságillatot. Nem fog törődni azzal, hogy a járgány melyik irányból érkezik, északról vagy délről. Mindegy. Valahonnan jön, és valahova elviszi, ennyi csak a lényeg. Egyszer úgyis megáll, termőföld mindenhol van. Biztos talál olyan emberekre, akik előítélet és mostohaanyák nélkül befogadják. Ő nem akar mást, csak tiszteletben és méltóságban élni.

Hosszú-hosszú idő után itt állok a falu szélén. Látom, ahogy a földdombok majdnem beborítják a sírt. Alatta a test, melynek részeit a teherautó kerekei alól szedték össze. Azok a földdombok ereszkednek le hozzá, amelyek mellkasukat nyitották neki, hogy meglelje gyermekkori örömét és a halál végtelen csendjét.

Amran, Ahmed

(Dhamar, Jemen, 1966) költő, novellaíró. A Miskolci Egyetemen végzett geofizikus mérnökként, a Jemeni Írók Szövetségének tagja, a Jemeni Novellaírók Szövetségének alapító tagja, sok verse és novellája jelent meg Jemenben és néhány arab országban, egyik novelláját olasz nyelvre fordították. Szolnokon él.

Gordon Henry

POSZTMODERN BELÉLEGZÉS A REZERVÁTUM PEREMÉN: FENSÉGES HÍGÍTÓ

(**Postmodern Rez Edge Inhalation:
Paint Thinner Sublime**)

Vegyszer angyal repül ebbe az üres házba
miközben falak és ablakok potyognak szerte
nyugati frontvonallá, világválság utáni farm
a telket szögesdrót alig fogja körbe, amit körbevesz
kőrákosok, legelő, nyugodtan álldogáló szürke ló,
észak felé tekint, horkantó lélegzet sodródik
a láthatáron áthaladó vasúti kocsinak
a szél útbaigazítja a jég szellemét
az éj oly hosszú csak remélheted
a vörös vér meleget kerget sejtjeidben
hogyan fagyj meg
az elveszett amerikai álommal együtt

(Fordította Gyukics Gábor)

Gordon Henry (Philadelphia, 1955) odzsibve indián költő, író.

Eric Gansworth
ÖRÖKSÉG
(Legacy)

Közel tíz évvel a családnk
házát elpusztító tűz után
„Shears” nagybátyám
városi lakásából
rendszeresen visszajár a rezervátumba
lenyírni a fűvet a ház előtt ugyanúgy, mint
két házzal lejjebb ahol az apja halt meg
évekkel ezelőtt.

Nagy füves rész volt, a ház távol
az úttól „rejtőzködött a kíváncsiskodó
szemek elöl”, mondogatta anyám.
Nagyapám – féltékeny típus – amikor megnősült,
befektetett, eldöntötte, hogy nagymamám visszanező
tekintete egyedül az ő komor arcának való.

Haláluk után, amikor örökre
egymás mellé ültették őket,
a füves részen tartották a futball
meccseket. Ugyan én nem fociztam
kicsi voltam és nem érdekelt, de a fű
felsebezte a bőrét, eltörte a csontját,
magába szívta véréét a korombeli
rezervátumi fiúk majd felének.

Ha jól emlékszem, a nagybátyám
soha nem focizott rajta, felnőtt, megházasodott
mielőtt a foci divatba jött, de azokban a napokban
a fű jobban nézett ki, mint amikor mi éltünk ott.

„Egy ideig nálunk lakott,
velünk töltötte életének első öt évét,
a ház előtti fűvön kapta a nevét. Egy napon, négy
éves lehetett, túl csendben volt, megnéztem
mit csinál,

összeszurkált egy jó csomó újszülött kiscicát
a varróollómmal
döfte át a szívüket.
Az edző ott hagyatta vele
a vérfoltokat egészen addig, amíg be nem nőtte
a fű, le nem kopott a vér, csak azután engedte
lenyírnia” mondja anyám, mikor kérdezem, hogy
mi hajtja, miért nyírja és nyírja az elvadult fűvet egy
földig pusztult ház előtt.

(Fordította Gyukics Gábor)

Eric Gansworth (Tuszkarora rezervátum, New York állam, 1963) onondaga indián költő, író, drámaíró, képzőművész.

Gyukics Gábor (Budapest, 1958) költő, műfordító. Legutóbbi kötete: kié ez az arc (2011).

A VILLI

középkori skót népballada
(min þæt ágénarn wæterwege)

Patakparton futott lovam
selyemzöld réteken,
a föld széle az éghez ért,
senki nem volt velem.

Nagy ingoványban vitt lovam;
nádton, zsombékon át;
selyemsima, fekete víz
mélyén orjás csigák.

Indigószín erdőbe tért
selyemsötét lovam,
beszívja orrlukán az éjt,
libeg, zuhan, rohan.

Mögöttem köves pusztaság,
körül fehér hegyek,
az út szélén egy vándor állt:
– Vándor, elvigyelek?

Kinyújtottam eres kezem,
és megáldottam őt,
és csendben a földre esett,
és szállt szemére köd.

A lovam ólom gőzt lehelt,
és átlépett fölötte.
Vállamon a selyemköpenyt
rozsdás szeg fogja össze.

A lovam átlépett fölötte,
sörénye tört kova.
Vér szárad a homlokomon
s a tövis ágboga.

Bertran de Born

A HARC ÉS A SZERELEM ERÉNYEIRŐL

(Ab temps novèl vengut a pla)

Miként a friss tavasz tör a határra,
és régi avart búzaszál dőf át,
ki délceg, úgy kapjon csatalovára,
és lendítse meg kivont pallosát!

Ha sújt a csatabárd,
s nyihál a ló, kit érdekel a jog!?
az a derék, kinek a kardja jobb;
s ha lándzsahegy ragyog.

De szerelemtől nem véd pajzs, se lándzsa;
ám oltalmazza azt a szerelem,
aki a viadalokat kiállja,
és annak üdvösség s gyönyör terem.

Gyerünk, rohanj velem!
ki férfi és lovag, előreront;
a gyáva arcra kard fagyaszt vigyort;
kövesd Bertran de Bornt!

Jó hercegem!
Ez éltet, mint a fát a zsenge lomb,
ez szívet és ruhát egyként megold,
s úrnőd ezért rajong.

(Horváth Viktor fordításai)

Horváth Viktor (Pécs, 1962) az Európai Unió Irodalmi Díjával kitüntetett író, költő.
Legutóbbi kötete: Möbion (2015).

Kőrössi P. József

VERSROM

(Ha együtt kellene élnünk)

Borzasztó lenne!

Nem azért elsősorban, mert folyton-folyvást meg kellene csaljalak,
hanem mert nem lehetne dolgozni tőled: nem ülhetnél állandóan a gondolataimon,
nem szökhetnél tőlem hozzám otthonról el,
nem csalhatnád meg a férjed. Mert hiszen velem élsz.

Jó ez így, ahogy van.

Te a te szeretőddel, én is az enyémmel, veled.

Azonban, vajon, ha már így összejöttünk,
te engem megcsalnál-e majd akkor,
amikor már nincs közünk egymáshoz,
mint most a férjedet?

Csalnál-e? Csalsz?

Azt mondd, nem!

És az én kedvemért?

Még a kedvemért se?

Gömöri György

PETRI TUNÉZIÁBAN

Megértem a második évezredet,
de aligha tartok ki hatvanig –
ez járhatott Petri György fejében, amikor
„télvíz idején” kiskabátban
sétálgatott virágzó pálmafák
alatt, s majszolt érett, pöttyös banánt.
– Itt még a hideg sör is jobb, bár alig...
(a torkához nyúlt). És nem fázom annyira.
– Hogy később mi lesz? Mittudomén.
(Ha él még egy évig, mondjuk októberig,
láthatta volna). – De nem is érdekel.
„Az utókornak nem üzenek semmit”.
– Egy biztos: most jó turistának lenni
Tunéziában. Lehet, hogy 10-15 év múlva
itt is történnek furcsa dolgok
és olyan keserű lesz ez az édesített élet,
mint vérrel kevert nyál köpés előtt?

Kőrössi P. József (Nagyvárad, 1953) költő, író, könyvkiadó. Ibbly-díjas.
Legutóbbi kötete: Nem ezt találtam (1999).

SÖTÉTEDŐBEN

Köszönt és azzal távozott a Nap.
Angliában ilyen a röpke nyár.
Tollászkodik egy túlsúlyos galamb
A fűvön. Szarka gubbaszt a fán.

Egy-egy rózsza még félve integet –
Kövér csöppekben hull a dús eső.
Nyarat vártunk – helyette, lám, mi lett?
Kereket vet a szertelen idő.

Van, amikor Radnóti jut eszembe,
Aki az esti öntözésről írt,
Meg a halálról. Éjre csendesedve
A kert-sötét felkészülnöm segít.

Gömöri György *(Budapest, 1934)* költő, műfordító, irodalomtörténész, egyetemi tanár,
1956 óta Londonban él. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Ha JÓSZAKÁCS

Fotó: FORTEPAN

Váncsa István

NAGY, BARNA KASZROJOK

Orsolya néni a tűzhelyre tette a nagy, barna lábast, amelyet csak disznóvágáskor szokott volt használni, lerakta bele a felkockázott zsírszalonnát, a feldarabolt tarját, oldalast, dagadót, lefedte, és pár óráig rá se nézett. Ideje amúgy se lett volna, tekintve Kozma úr munkatempóját, amiről legendák szóltak nemcsak a szomszédos, hanem a távolabbi falvakban is. Azt beszéltek, hogy Kozma úr egy két-százötven kilós disznót negyed óra alatt bont szíjjel, ez ugyan nem volt igaz, viszont aki őt dolgozni látta, nem felejtette el egyhamar. Mint az olajzott ménkű, mondta róla Dudás szomszéd, egy jókötésű, nagydarab, pirospozsgás és viszonylag fiatal ember, aki a disznóvágások alkalmával csaknem mindig közreműködött és nagy súlyt fektetett arra, hogy a nála húsz évvel idősebb és húsz kilóval könnyebb Kozma úrral lépést tartson. Törekvését nem mindig koronázta siker. A legkülönösebb az volt, hogy Kozma úr eközben láthatólag a legkevésbé sem hajtotta magát, sőt időnként arra is szakított időt, hogy az előírásos stampedli pálinkákat a szervezetbe bevigye. Csak a társaság kedvéért, hogy ki ne lógjak a sorból, árulta el nagy néha annak, akit a bizalmába fogadott. Mozdulatai kimértek voltak, elegánsak, célratörők és hatékonyak. Ahol ő volt a hentes, ott a disznótor soha nem nyúlt bele az éjszakába, hanem a kolbász- és hurkatöltéssel meg minden effélével együtt befejeződött jóval a vacsora előtt. Köszönhetően nyilván annak is, hogy Kozma úr közelségében mindenki a képességei legjavát igyekezett nyújtani, ide értve a gyerekeket, a bottal járó nagymamát, a tohonya szomszédaszonyt, de még a macskák is virgoncabban futottak az egerek után.

Mindez azonban csak az udvaron és a nyári konyhában, a disznótor kitüntetett helyszínein volt így, a konyhában viszont állni látszék az idő. Itt a vacsora készült, de mintha nem is készült volna. A tűzhelyen felejtett húsok sülögettek ugyan, már amennyiben ez a folyamat sülésnek nevezhető, de úgy is mondhatnánk, főttek, persze nem vízben, merthogy az nem volt alattuk egy csepp se, hanem bőséges, tiszta és illatos mangalicaszírban, mely részint a zsírszalonnából, de leginkább a felhasznált dagadóból, oldalasból, tarjából olvadt ki. Hasonló helyzetben a manapság ismert bolti disznóhús nem zsírt, hanem levet eresztene

maga alá, a megboldogult viszont természetes táplálékon tartott mangalica volt, közelebb a három mázsához, mint a két és félhez, tápot nem látott soha, már csak azért se, mert történetünk idejében a korszerű állattenyésztés eme nagy vívmánya még nem volt ismeretes.

Jókora beépített tűzhely állt a konyhában, persze nem a konyhabútorba volt beépítve, hanem a házba, mégpedig szó szerint. Vályogból készült vagy nyerstéglából, ez ma már nem tudható, de nem is fontos. Platniján a lábásokat – *kaszrojokat*, ahogy Rezső bácsi, a ház ura a maga tisztántúli módján szokta volt mondani – lehetett húzgálni ide-oda, emitt több meleget kaptak, amott kevesebbet. Most csak néhány kukoricacsutka táplálta a benne pislákoló tüzet, ám az így képződő energia elég is volt. Már rajta gőzölgött az orjaleves, nem forrt, sőt nem is igazán gyöngyözött, hanem csak párállott, bár jóval hosszabban, mint ahogy a mostanság hatályban levő gasztronómiai közmegegyezés értelmében szabadott volna neki. Általában öt-hat órán át, mindamellett soha senki sem érezte, hogy ez a körülmény az elkészült leves ízét kedvezőtlenül befolyásolná, ellenkezőleg. Zöldséget hiába kerestünk volna a fazékban, hiszen a fagyos téli földben sárgarépa, zeller, petrezselyemgyökér nemigen akadt. Lé, hús, csigatészta, ennyi. Íze és illata mégis mindenkit elbűvölt, köszönhetően nyilván a valódi disznóból származó valódi orjának, merthogy egyéb nemigen volt benne, gasztronómiai kreativitás pedig a legkevésbé. Fűszer jóformán nulla, minthogy a falusi népboltban még borsot se lehetett kapni, szárított cseresznyepaprika viszont lógott a kamrában, nem is kevés. Azt elsősorban Rezső bácsi fogyasztotta, rajta kívül pedig Kozma úr. Orsolya néni csak módjával, a többiek semennyire. Történetünk helyszíne nem a kapszaicinbarát Alföld, hanem a Lesence, Tapolca és Eger patakok völgye, Csobánc, Badacsony és Szigliget vidéke, ahol Rezső bácsi szerint nem tudnak rendes pacalt főzni, rendes birkapörköltet meg még annyira se. Ami pedig a kolbászt illeti, ahhoz itt csak Kozma úr ért, ő ugyanis Szarvasról való. Az itteniek... – Rezső bácsi legyintéssel fejezte ki, mit gondol az itteniekről, a jelenlévők pedig hálát adtak a sorsnak, amiért megkímélte őket attól, hogy a balatonfelvidéki hentések megvételére méltó kasztjához kelljen tartozniuk.

Orsolya néni ezekkel a megállapításokkal sohasem szállt vitába, mindamellett házasságuk hetedik évében fellapozta *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen* című roppant kiadvány negyedik kötetét, és felolvasott néhány mondatot Eötvös Károly Zala-megyéről szóló írásából. Rezső bácsi ekkor tudta meg, hogy ez a tájék korábban Zalához tartozott. „Nyíltság, vidámság, játszi elme, erőteljes és egyenes termet, tökéletes egészségre valló, piros arcszín jellemezte a

Tapolca és Keszthely vidéki földmívest és szőlős gazdát. A számítás nélküli nyájjasság és előzékenység s a minden szerénytelenség nélküli nyíltság és őszinteség hazánk egyetlen vidékén, sőt az összes mívelt nemzetek egyetlen mezei munkás osztályánál sem fejlődött talán annyira ki, mint itt.” Ami pedig a vidéket illeti: „Hazánknak egyik legszebb és legváltozatosabb tájképe ez. Földtani és vízrajzi alakulás, történelem és költészet, míveltség és termékenység egyaránt közreműködnek, hogy színben, alakban, változatosságban és távlatokban e leírhatatlan szépségű tájék előálljon. [...] Tökéletessége abban áll, hogy itt, bár kisebb arányban, a legtöbb világhírű táj szépség számos tényezője egy aránylag kis helyen együtt van, egymást emeli, fokozza, váltogatja, kiegészíti.”

Eötvös mértéket nem ismerő lelkendezése Rezső bácsinak némiképp megfedküdt a gyomrát, sőt valójában még Orsolya nénié is, viszont az akció nem volt eredménytelen. Megállapodás született arról, hogy a sütnivaló kolbász a továbbiakban mértéktartóbb fűszerezéssel, értsd: kevesebb erős paprikával készüljön. Indoklás: a disznótoros vacsora vendégei civilizált pannon polgárok, nem pedig a puszták mélyéről ideszabadult tűznyelők, mint Kozma úr és Rezső bácsi, akikre a helybeli nép elborzadva tekint.

Maga a vacsora szerény volt. Orjaleves, hurka-kolbász, toros káposzta, rétesek, vagyis ugyanaz, ami a magyarországi disznótorokban általában lenni szokott. Más kérdés, hogy a „toros káposzta” néven futó valaminek általánosan elfogadott definíciója nincs. Van, ahol valamiféle töltött káposztát értenek alatta, máshol székelygulyást, megint máshol paprika és tejföl nélküli húsos káposztát. Biztosra csak annyit vehetünk, hogy a toros káposzta általában húsból és káposztából készülő étel, amit leginkább disznótor alkalmával fogyasztanak.

Orsolya néni káposztájába vagy inkább káposztájára az a hús került, amit ő egész álló napon át sütött a kaszrojban nagyon lassú tűzön; ma úgy mondanánk, konfitálta. Akkor volt kész, amikor még éppen ki lehet szedni a darabokat anélkül, hogy szétessenek. Közben a savanyú káposztát egy-két merőkanál orjaleves hozzáadásával megpárolta, lerakta egy tepsibe, meglocsolta némi pecsenyészírral és a kemencében átsütötte. Végül rárakta a húsdarabokat és visszatette a kemencébe, hogy a hús jó színt kapjon. Valójában ez nem húsos káposzta volt, hanem hús és káposzta, mely utóbbi a pecsenye és a másik tepsiben megsütött hurkák és kolbászok mellé egyszerre szolgált köretül. Nagyon egyszerű volt az egész, ugyanakkor lefegyverzően finom. A húskok elomlóan puhák, nedvdúsak, hallatlanul jó ízűek, a hurkafélék markánsan, izgalmasan, de jó arányérzékkel fűszerezve, a kolbász egyértelműen csabai jellegű, de csak annyira csípős, hogy a kiskorú lánygyereket se riassza el.

Másnap Orsolya néni behozott a kamrából két vądjlingot, bennük megint csak nagyobb darabokra vágott oldalas, tarja, dagadó, mindezt kaszrojokba rakta és megsütötte ugyanúgy, ahogy előző nap a vacsorára valót. Konfitálta. *Confire* franciául tartósít, eltesz, savanyít, *confiture* = lekvár, *confit* = zsírban eltett hús, jellemzően kacsá- vagy libacomb. Nem mellékesen Orsolya néni spájzában akadtak közepes méretű cserépfazekak, amelyek kacsaszír alatt pihenő kacsacombokkal voltak kibéelve. A disznótoros nap hajnalán a gyilkos tette készülő nép az első pohár pálinkája mellé frissen sült pogácsát, valamint zsírja alól kiszabadított és ropogósra sütött kacsacombot kapott. Nem valami speciális, elvi természetű okból, hanem mert ez volt a háznál. A mai készítmény viszont kék színű bödönökben fogja aludni távolról sem örök álmát, természetesen szintén zsírréteg alatt, ám ez nem az a zsír lesz, amelyben sül, illetve konfitálódik, hanem a zsírszalonnából olvasztott és átszűrt disznózsír. Orsolya néni szerint avasodásra ez kevésbé hajlamos. Viszont a másik zsír, amelyikben a pecsenye készült, finomabb, Rezső bácsi azt jobban szereti.

Ezen a ponton tehát ellentmondás mutatkozott, azonban Orsolya néni nem az az ember volt, akit a megoldandó probléma elbátortalanít, hanem az, akit inspirál. Azt is pontosan tudta, hogy mire kell alapoznia. Arra, amit Rezső bácsi a mindennapokban visszatérő jelleggel művelni szokott. A gyakorlatra. Mármost a gyakorlat azt mutatta, hogy Rezső bácsi kora reggel, miután a stampedli pálinkáját benyomta, eleség után néz a kamrában. Vág egy vékony szelet sonkát, egy fél arasznyi kolbászt, vagy kipiszkál a bödönből egy darabka húst. Sajnos evvel megbontja a védő zsírréteg felszínét, az edényben maradó húsdarabok némelyike tehát érintkezni fog a levegővel, ami nem helyes. Rendnek muszáj lennie.

Orsi néni pontosan tudta, hogy Rezsőt ettől a szokásától csak akként tántoríthatja el, ha olyan alternatívát kínál, ami harmonizál az eddigi gyakorlattal, viszont Rezsőnek még nagyobb örömet okoz. Mármost mit művel a hússal Rezső? Szétcincálja, majd a zsírjával együtt kenyérré keni. Megoldás: kapjon kenhető sült húst, amit nem a bödönből, hanem befőttésüvegekből kell kinyernie. Így nem barmol bele a bödönbe, mégis megkapja, amit akar, sőt valójában finomabbat kap, és emellett a pecsenyezsír is oda kerül, ahová igazából való.

A megoldás innentől kezdve már kezügyesség dolga volt csupán. Orsi néni az elomlóan puhára sütött húsnemű nagyobbik részét két azonos méretű, beretvaéles kés használatával apróra vagdalta, összekeverte némi pecsenyezsírral, befőttésüvegekben osztotta széjjel és hagyta megdermedni. Végül öntött mindegyikbe még egy réteg pecsenyezsírt, hogy az üveg tartalmának érdemi részét a levegőtől elzárja.

Vagyis Orsi néni feltalálta a *rilletes* nevű francia parasztételt, ám ez a megfogalmazás túl drámai. Valójában csupán arról van szó, hogy hasonló jellegű problémákra az emberi szellem hasonló megoldásokat talál, ahogy ezt az egyetemes művelődéstörténet általában, a gasztronómia története pedig speciálisan igazolja. A zsírban eltett – konfitált – hús arra, hogy a maga eredeti mivoltában, hidegen nassolgassunk belőle, nem alkalmas. Ha viszont apróra vágva, vagy inkább két villa használatával szálaira szedve, zsírjával összekeverve, praktikusán kis méretű befőttésüvegekben tároljuk el, nagyszerű harapnivaló. Valójában persze csak egy felturbózott pecsenyezsír, amely régebben az egyszerű néposztályok póriás étke volt, manapság viszont üdvözlőfalatként vagy hideg előételként elegáns helyeken is felbukkan. Rezső bácsi az első pillanattól kezdve a szívébe, pontosabban a gyomrába fogadta és mély barátságot érzett iránta egészen a halála napjáig.

A következő lépcsőfok nyilván a kacsarilletes lett volna, ám ezt Orsi néni már nem lépte meg. Ahhoz, hogy az ember lánya kacsarilletes készítésére adja a fejét, először is az kell, hogy sok elhízott háziszárnyas totyogjon a ház körül, annyira sok, hogy a hús tartósítása vitális fontosságú legyen. Evvel önmagában még nem is lett volna probléma, viszont ez csupán szükséges, de nem elégséges feltétel. A másik alapvető kondíció abban áll, hogy a kacsát/libát strukturáltan kell látni, úgy, ahogy Franciaország délnyugati vidékén látják. Az ottani népek szerint ezeket a jószágokat azért teremtette az Úr, hogy a májuktól terrine készüljön, ennek megfelelően az emberek is elsősorban a májukért tartják őket. Viszont nem szabad elfeledkezni a mellükről, ami angolosra sütve, változatos mártásokkal és köretekkel tálalva megunhatatlan csemege. Nagy értékű komponenseik tehát a máj és a mell. Van továbbá két eltartható komponensük, egyfelől a combok, ezeket konfitálnunk kell, hogy utána libaszírban pihenne várják a feltámadást, amikor is nagy valószínűséggel a *cassoulet* egyik összetevőjeként fognak megjelenni az ebédlőasztalon. A többiből értelemszerűen rilletes lesz, ugyanúgy cserépköcsögbe (vagy befőttésüvegbe) kerül, ahogy a combok és ugyanúgy elvan a kamrában jó darabig. Nem szoltunk a zsírnak való részéről, úgymint bőr és testháj, ezekből nyilvánvalóan zsír lesz, mi lenne más.

Summa summarum, Orsi néni kacsarilletes-t akkor készíthetett volna, ha Is-ten kegyelméből a francia délnyugaton, lehetőleg Périgord-ban születik, de hát nem ott született. Viszont a világ kicsi, és benne a dolgok keresztbe-kasul összefüggenek egymással, sokkal sűrűbb szövésű hálót alkotva, mint gondolnánk. Hogy mást ne mondjunk, Rezső bácsi már az esküvő utáni első vagy második disznótor alkalmával azzal hozakodott elő, hogy cigánkát akar, ám Kozma úr azt

nem hajlandó megcsinálni, mert szerinte – Kozma úr szerint – a cigánka elkészítése asszonyi dolog, ahhoz a hentesnek semmi köze. Orsi néni, lévén apai ágon zalai, anyai ágon marossszéki, nem tudhatta, hogy a cigánka mi fán terem, de Kozma úr elmagyarázta. (Nyájas olvasóm a *Lakoma* első kötetében talál egy írást *A kincs nyomában* címmel, benne a cigánkára vonatkozó értékes információk tömegét.) Mitrovicséknál ezt követően minden disznótor alkalmával cigánka készült, bár nem egészen olyan, mint az eredeti. Például nem volt benne paprika, se csípős, se édes, semmilyen. Orsi néni, férje nagy bánatára, nem akart paprikát szórni valamennyi ételbe, hogy minden egyenpiros legyen, viszont zöldfűszereket termelt a kertben, lestyánt, tárkonyt, rozmaringot, meg a jó ég tudja, miket. A cigánkába például fokhagymát és kakukkfűvet rakott, Rezső bácsi sokáig prűszkölt tőle, sőt először meg se akarta kóstolni, de aztán egyszer bevallotta, hogy ez bizony jó. Nem olyan, mint az igazi, de jó. Gondosan letisztogatott színhús, máj és friss szalonna késsel apróra vágva, fokhagymával, kakukkfűvel, kevés fehérborral összegyúrva, sertéshálóba csomagolva, langyosodó kemencében szép lassan megsütve. Illata, íze egyaránt lebilincselő. A franciák úgy mondanák, falusi pástétom, *pâté de campagne*, persze Mitrovicsék ezt nem tudták, meg nem is érdekelték őket. Rendes magyar étel, Békés megyei. Kissé ugyan kilóg a sorból, de finom.

Élete alkonyán egyszer maga Kozma úr is megkóstolta. Kommentárt nem fűzött hozzá, csak szúrósan nézett a távolba, mint aki a jövő méhébe pillant, és nagyon nem tetszik neki, amit ott alakulni lát.

Váncsa István (*Biharnagybajom, 1949*) újságíró, publicista, a magyar gasztronómiai irodalom kiemelkedő alakja. Az esszét és a novellát keverve sajátos műfajt hozott létre, irodalmi szakácskönyveiben (*Ezeregy recept, Lakoma*) főként a mediterrán és a magyar konyha történetével foglalkozik.

VIZIBILNI

Fotó: Niklász R. Lelito

OLYAN, MINT EGY ROCKSZTÁR, CSAK ÍRÓBAN

Profi focistának készült, aztán mégis író lett. Krimiszerzői pályafutása azonban mégsem volt egyértelmű. Dolgozott brókerként, sőt, ha úgy adódott, taxizott. Első regényét, a Denevérembert egy turné helyett írta, hiszen hősünk a Di Derre (brit-popra hajazó, melankolikus rockbanda) frontembere is. Harry Hole-sorozata 23 millió példányban fogyott világszerte, a nők megőrülnek a főszereplő posztpunk nyomozóért. Történeteiből mindenki filmet szeretne forgatni, de ő, akárcsak hősei, ez ügyben is kívülálló, a hollywoodi sikerek nem izgatják. Szívesen szólal meg szociálisan érzékeny témákban, és, ha kikapcsolódásra vágyik, sziklákat mászik. Igazi sztár hazájában és lassan mindenütt – így például nálunk is: nyáron az egyik budai pláza könyvesboltjában dedikált, kétszáz méteres sor kígyózott az asztala előtt. Kovács Gabi újságíró Kolozsi László író-filmkritikussal és Dobosi Beátával, az Animus kiadó szerkesztőjével beszélgetett a Nesbø-jelenségről.

Kovács Gabi: – Két éve egy dedikáláson találkoztál Nesbøvel, sőt egy koncertjén is voltál. Mi volt a benyomásod, van hasonlóság közte és hírhedt nyomozója, Harry Hole között? Vagy ez csak egy mesterségesen gerjesztett mítosz?

Kolozsi László: – Megkérdeztem tőle, volt-e olyan időszaka, amikor keményen ivott, azt mondta, nem. Megkérdeztem, igaz-e, hogy a norvégok nagyon bírják a piát, azt mondta, hogy nem igaz, a hétvégén kirándulni mennek, sportolnak. Ahogy ő is. Ő sziklamászó, úgy tíz éve. Elég jó eredményei vannak. Ennek ellenére nem állítható, hogy nem hasonlít Holéhoz. Közös bennük a makacsság, az önfejűség, a keménység.

KG: – Nesbø polihisztor: író, bróker, focista, zenész... Bár az együttese nem a norvégok híres stílusát, a black metalt játssza. És állítólag az A-ha a személyes kedvence.

KL: – A nyolcvanas évek közepén világhírré törő norvég popegyüttes, az A-ha frontembere, Morten Harket tényleg az író haverja, de Nesbøék nem szinti-popot, hanem annál jóval komolyabb „brit-popot” játszottak-játsszanak. Nem volt a Di

Kolozsi László

Derre olyan népszerű, mint amilyenek most mondják. Engem a Heaven Street Sevenre emlékeztet a zenéjük, vagy a Coldplayre: semmi keménység, inkább helyes melankólia. Amúgy a melankólia Nesbønél fontos motívum. Szerintem alapvetően melankolikus alkat, éppen úgy, mint a karakterei. A főszereplőinek sorsában mindig van valami megmagyarázhatatlan beteljesületlenség.

KG: – Filmkritikusként követed a Nesbø-könyvek megfilmesítésével kapcsolatos hollywoodi ügyeket. A *Hóember*, a Hole-sorozat egyik legnépszerűbb darabját Scorsese szeretné megkaparintani. A *Fejvadászok*ból pedig már készült is mozi. Ez egy klasszikus üldözős történet, a középpontban nem a bűn felderítése, hanem maga az üldözés áll.

KL: – Egy krimiben sosem a sztori a lényeges, sokkal inkább a hangulat, az, hogy elkapjon egy érzést. A Kondor Vilmos-regényekből nem az marad meg, ki a gyilkos, hanem az, hogyan szállt le a repülő a behavazott velencei reptérre a negyvenes években. Nesbø hangulatát nem is olyan könnyű befogadni: nagyvilági, esti, film noir-os. A *Fejvadászok* története viszont egyszerű, könnyen kezelhető. Nincsenek benne különösebb hangulati elemek. A többi regénye a befejezetlensége, az elvarratlan szálai miatt nem tűnik túl könnyen megfilmesíthetőnek. Ezekben a történetekben bőven vannak olyan helyzetek, amelyek talán képtelenségnek, túl abszurdnak hatnának a mozivászonon. Arcátültetés, liftben leszakadó kéz – bizonyos jelenetek közelebb állnának Steven Segalhoz, mint bármelyik rafináltabb amerikai filmhez. Nem kérdőjelezem meg az írói minőségét, de gyakran használ B-kategóriás filmekben látott sablonokat. Nem hallgathatom el: szerintem a könyveiben a bizarr ötleteken túl vannak dramaturgiai hibák is. Nem jelentősek, de egy forgatókönyvíróknak azonnal feltűnnek. És vannak hitelesen filmre nem viheto csavarok is. Például a *Hóember*ben is, szép számmal. A *Hóember* kapcsán a hivatalos Nesbø-oldal sokáig pontosan tájékoztatott arról, hogyan áll a megfilmesítés ügye, ám egy ideje nincsen újabb hír. Arról viszont van, hogy Scorsese más filmet forgat.

KG: – Hogyan látod, bizonyos sorozatok – pl. a *Drót*, a *24*, a *helyszínelők* – hatottak-e Nesbø látásmódjára?

KL: – Inkább másokra, főként az amerikaiakra hatottak. Dennis Lehane-re meg Lawrence Blockra, akik szerintem a legjobb kortárs krimiírók. Nesbø nem úgy gondolkodik, mint egy sorozatíró. A *True Detective*-re egy egész közösséget és egy nagy, hosszan viheto sztorit építettek. A Harry Hole-sorozatból hiányzik a nagyon tudatos karakterrajz íve. Hole egyik pokoli helyzetből esik a másikba (ami még pokolibb), sokszor úgy érezzük, hogy teljesen spontán módon történnek meg vele a dolgok. Nesbø kiindulási alapja nem Hemingway, mint az amerikaiaknak, hanem Dickens: társadalmi érzékenység, a nyomor, a bűn és a magas körök hiteles ábrázolása a fontos számára.

KG: – A skandináv krimik Európa- és világszerte népszerűek. Miért vonzódnak ennyire éppen a skandináv bűn világához?

KL: – Mert alapvető vágyunk, hogy lássuk a gonoszt bűnhődni, és ezt a krimi kielégíti. Ahhoz, hogy a krimi mint műfaj ennyire népszerű legyen, kell az erős hit a társadalmi igazságosságban. A skandinávokban pozitív kép él a rendőrökről, és joggal gondolják úgy, hogy a bűnöst mindenképpen megbüntetik. Hálás ügy tehát bűnesetekről írni, és persze izgalmas olvasni is, hiszen főleg télen rohadatul nem érdekfeszítő az élet fenn északon.

KG: – Könyveinek népszerűségében szerepet játszik az is, hogy valós, mindennap átélt társadalmi problémákat hoz szóba, olyan témákat, amelyeket más műfajokban nem találhatnak meg az olvasók.

KL: – A norvég irodalom mindig is társadalmilag érzékeny volt, ma meg pláne az. A leg-sikeresebb norvég kortársak – mint Erlend Loe, Kjell Askildsen és Per Petterson – gyakran eleven sebekbe nyúlnak.

Petterson például a második világháborúra vezeti vissza a norvég néplélek alapulajdonságait: a zárkózottságot, az idegenektől való félelmet, a totálisan ajtók mögé szorított magánéletet, és az ezekből következő szorongást. Amúgy a norvég irodalom állami támogatása példátlan: minden megjelent könyvből – ezt Loe-tól tudom – megveszik az első kétezret, így minden könyv üzleti siker. És olyan ösztöndíjak vannak, hogy várhatóan a világ egyik vezető irodalma egy évtizeden belül a skandináv lesz.

KG: – Nesbø nem analitikus krimiket ír, mind például Agatha Christie, hanem úgynevezett hard-boiled történeteket. Sötét, kemény, cinikus sztorikat. Harry Hole, bár a törvény vezérli, mégis kívülálló, akárcsak a bűnösök.

KL: – Ez egy krimitoposz: az „elveszett lélek” archetípusa. Minden hard-boiled krimi ezzel a karakterrel dolgozik. Ez kötelező. Élettapasztalat, férfiaság, keserűség, izmos ironia. Ezt az alaptípust a legmarkánsabban Humphrey Bogart formálta meg a filmvászonon: látszik rajta, hogy sebeket kapott a múltban, minden mozdulata tele van leküzdhetetlen szomorúsággal és sugárzik belőle valamilyen mély komolyság. Harry is hasonló elveszett lélek: gyökértelen figura, egy férfi, aki soha nem talál haza. A krimi megtanulható, pontos szabályokhoz kötött műfaj. Nesbø tudja ezeket a szabályokat és jól használja a toposzait is.

KG: – Jo Nesbø manapság nemcsak író, de valahogy mintha „megmondóemberré” is kezdene válni Norvégiában. Megszólalt a Breivik-ügy kapcsán és szakértőként alkalmazta a norvég rendőrség sorozatgyilkosságok kinyomozásában.

KL: – Nesbø ma már intézmény hazájában, olyan, mint egy rock sztár, csak íróban. Nekünk ilyenünk nem nagyon van. A Breivik-ügy kapcsán természetesen mindenki kíváncsi volt a véleményére. És ő leginkább azt hangsúlyozta, hogy nem szabad hagyni, hogy Breivik megváltoztassa azt, ami a norvég társadalom legnagyobb értéke: ez pedig éppen a nyitottsága.

KG: – Te is krimiket írsz, ráadásul, hasonlóan Nesbøhöz, hard-boiled történeteket. Legutolsó regényed, *A farkas gyomrában* a hazai cigánygyilkosságokat dolgozza fel. Egy interjúban azt mondtad, főleg a szociológiai témájú thrillerekhez vonzódsz.

KL: – Ugyanabban a műfajban dolgozunk. Nesbø nagyon kedves fickó, közvetlen, de egy egészen más, egy sokkal természetesebben működő, szimpatikusabb társadalomból jön. Nálunk a társadalmi érzékenység mást jelent. A skandinávok együtt éreznek az elesettekkel, azokkal, akik valamilyen oknál fogva traumatizálódtak vagy hajléktalanná váltak. Meg akarják érteni a drogfüggőket is, és hallani szeretnék róluk. A skandináv írók úgy érzik, hogy a pe-

rifériára szorultak elfogadását a történeteikkel segíthetik. Nesbønél még egy öreg náci is kap emberi vonásokat, ha megismerjük a háttértörténetét. Számomra ez az igazi szociális érzékenység. Persze mindez nagyobb felelősséget is jelent. Én úgy érzem, nem tehetem meg, hogy ne írjak arról, ami felháborít. Nesbøt sosem vezérli a felháborodás. Ezért is tud jobb lenni. Mert szabadabb.

Kovács Gabi: – Néhány évvel ezelőtt Jo Nesbøt még az új Stieg Larssonként emlegették. Megállja a helyét ma is ez a hasonlat?

Dobosi Beáta: – Nesbø nem örült ennek a véleménynek, persze azt is mondta, hogy a helyzet lehetne ennél még sokkal rosszabb is, ha mondjuk Dan Brownhoz hasonlítanák. Másfelől tényleg sokféle párhuzamot lehet látni a két író között. De Nesbø első könyve, a *Denevérember* jóval korábban, 1997-ben jelent meg, Larsson *Millenium-trilógiájának* első kötete csak 2005-ben.

Larsson szerepe vitathatatlan a skandináv irodalom történetében, könyveinek köszönhetően vált a skandináv krimi világszerte ismertté. Ő hozta meg az átörökséget, de most úgy tűnik, hogy az egész skandináv krimihullám Nesbøben látszik kicsúcsosodni.

KG: – A kritikusok szerint Nesbø könyvei bonyolultabb cselekményszövevények és komolyabb koncentrációt igényelnek, mint Larsson munkái.

DB: – Igen, mind cselekményükben, mind mondanivalójukban sokkal összetettebbek, viszont mindkét írónál ugyanaz a problémafelvetés és ugyanaz a paradoxon. Egy kiegyensúlyozottnak, toleránsnak és befogadónak mondott jóléti társadalomról mondanak kőkemény kritikát a krimi műfaját használva.

KG: – A skandináv krimi története a 60-70-es években kezdődik. A svéd Wahlö és Sjöwall pároshoz kötik a műfaj születését. Nesbø is a svéd páros köpönyegéből bújt elő vagy voltak más hatások is?

DB: – A skandináv krimi valójában már jóval korábban, a XIX. század vége felé megjelent, azonban a korabeli szerzők még többnyire angolszász álneven írtak, angol nevű szereplőket használtak. Valószínűleg így próbálták nemzet-

Dobosi Beáta

közivé és eladhatóvá tenni a történeteiket. A harmincas években jelentek meg az első olyan bűnügyi regényírók, akik már svéd nevű hősökkel, helyi miliőben képzeltek el a történeteket. Maj Sjöwall és Per Wahlö 1965 és 1975 között *Egy bűntény története* címmel tíz kötetből álló sorozatot írtak, és olyan dramaturgiát alkalmaztak, amely lehetővé tette számukra, hogy egyre közvetlenebb társadalomkritikát fogalmazhassanak meg. A direkt kritizálás már csak azért sem állt tőlük távol, mivel mindketten baloldali aktivisták voltak. Náluk jelent meg először az az elem is, amit később Nesbø, és az összes skandináv szerző megörökölt tőlük, nevezetesen, hogy a bűntény lényegében csak egyfajta ürügy arra, hogy társadalomkritikai, szociológiai és pszichológiai motívumokról beszélhessenek.

KG: – Már a svéd páros nyomozói is addikt, önmarcangoló, magánéleti problémákkal küszködő figurák voltak?

DB: – Szinte valamennyi skandináv író szereti ezt a kiégett, önpusztító típust. A kiemelkedő karakterek, a Harry Hole-féle outsiders azért különösen szimpatikusak, mert a gondokkal küszködő kisembert testesítik meg, tehát könnyű azonosulni velük. Az olvasó látja, hogy a szereplőknek hasonlóak a problémáik, mint neki: kicsit defektesek, alkohol, drog, szétzilált családi élet, depresszió – ezek mindenhol gyakori problémák. Agatha Christie vagy Conan Doyle történeteiben nincsen meg ez a fajta pszichológiai boncolgatás és társadalomkritika, és a főhősök is sokkal sterilebb karakterek. A skandináv bűnregényekben betekintést nyerhetünk nemcsak a nyomozó, de a gyilkos életébe is. Mindegyik hősnek, szereplőnek megismerhetjük a múltját, az élettörténetét, a körülményeit. A skandináv írókat az érdekli, hogy milyen pszichológiai és szociológiai okai vannak annak, hogy valakiből bűnöző lesz. Árnyalt jellemekkel dolgoznak, nincsenek angyalok és ördögök, és az olvasó azt is látja, hogy a rendőr sem egy morális szobor, ő is emberből van. Valószínűleg ezért is olyan népszerűek ezek a bűntörténetek.

KG: – Az úgynevezett „magaskultúra” nem emeli be történeteibe ezeket a napi problémákat?

DB: – Valószínűleg nem. Én ebben is látok egyfajta paradoxont, hiszen a krimi egy szórakoztató műfaj, és mégis arra vállalkozik, hogy a műfajt átlépve mélyebbre hatoljon, és sokkal komolyabb dolgokat tálaljon fel az olvasónak, mindezt úgy, hogy közben megmaradjon a könnyed, közvetlen stílus.

KG: – Szerinted mi Nesbø titka? Miért imádjuk?

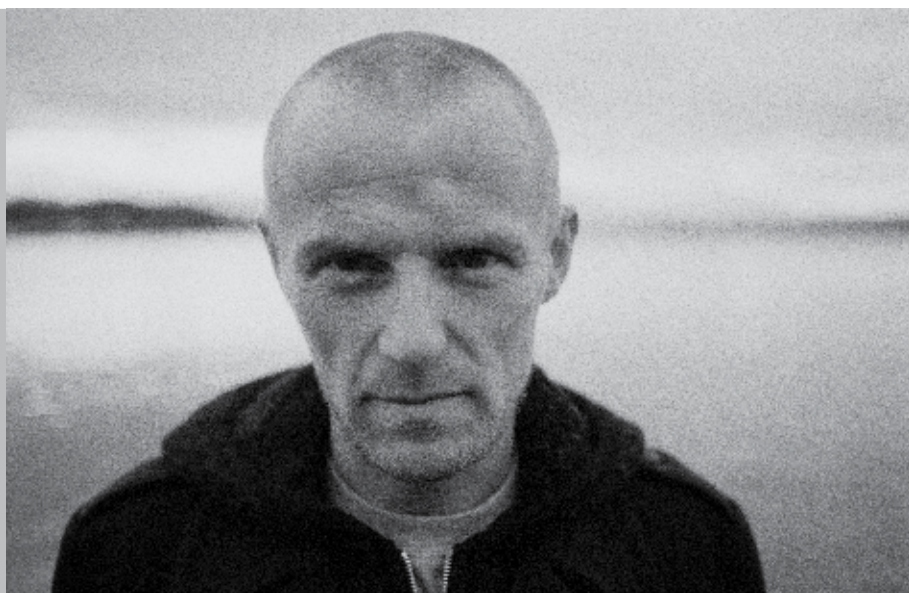
DB: – Azt nyilatkozta egyszer, hogy amikor megalkotta Harry Hole figuráját a *Denevérember* című könyvben, és megírta azt a bizonyos jelentet, amiben Harry éppen egy prostira vár a szálloda halljában, akkor arra gondolt, hogy ezt az embert soha nem fogják szeretni. Tévedett. Legnagyobb meglepetésére a nők imádják Harry Holét. Nesbø szerint pusztán csak arról van szó, hogy a nyomozó anyai érzéseket ébreszt a nőkben. Én kicsit máshogy látom. A nők egyszerűen vonzódnak az olyan rosszfúkhhoz, akik valamilyen nemes ügy szolgálatába állva végül mégiscsak jót cselekszenek. Ezzel szemben az önálló kötetek figurái valóban anyáskodó ösztönöket ébreszthetnek a női olvasókban. Olav (a *Vér a havon* diszlexiás bérgyilkos főszereplője) csődnek tartja az életét, *A fiú* főhőse pedig ártatlanul kerül börtönbe, és kábítószer-függőséggel küzd. Ezek a szereplők sajnálatot és rokonszenvet ébreszthetnek az olvasókban. Nesbø antihősei átlépi saját határait, ráadásul Harry rendőr létére felrúg minden szabályt, és a maga módján intézi el a bűnügyeket. Az emberek pedig nagyon is szabálykövetőek, és ebben a skandinávok élen járnak.

KG: – Nesbø legnagyobb hazai sikere a *Vörösbegy* volt. A bizarr háborús történetben állítólag édesapja történetét írta meg.

Fotó: Animus kiadó

DB: – Nesbø is ezt tartja a legsikerültebb regényének. Amikor befejezte, úgy gondolta, ennél jobbat nem tud írni. A Vörösbegy többek között Norvégia háborús szerepéről is szól, briliáns szerkező, több idősíkból játszódó bűnügyi sztori. Többnyire a régmúltat és a jelent variálja megfelelő ritmusban, és a végén zseniálisan elvarr minden dramaturgiai szálát. A második világháborús emlékek, az egykori katonák és a fiatal neonácik története fut párhuzamosan. Nesbø édesapja szeretett volna erről egy történelmi könyvet írni, de hirtelen halála miatt a fia vállalta magára ezt a szerepet – kicsit másképp. Nesbø az apja történetét írta meg, az apja könyvét az apja helyett. A hivatalos norvég történetírás lényegében a szőnyeg alá söpörte azt a tényt, hogy a norvég hadseregben voltak náci kollaboránsok is. Az elfojtások, a történelem elhallgatása, a második világháború rejtett eseményei az író egész családját érdekelték. Nesbø akkurátusan, a skandináv hagyományokhoz méltón, a véres lélektani krimi igazi történelmi eseményekbe ágyazta, így tisztelgett apja előtt.

Fotó: Sitan Andersen

Kovács Gabi (Budapest, 1967) újságíró. Korábban a Magyar Rádió Kulturális Szerkesztőségének szerkesztő-riportere volt.

The image features a central horizontal strip of torn paper with a light gray background. On this strip, the text 'HOLLAMVEERES' is written in a bold, white, blocky font. The letters are slightly shadowed, giving them a three-dimensional appearance as if they are floating above or attached to the paper. The top and bottom edges of the paper strip are jagged and irregular, mimicking the look of torn paper. The overall composition is minimalist, with a white background and black silhouettes at the top and bottom edges.

HOLLAMVEERES

Fotó: Helge Hansen

A. Dobos Éva

MESÉK A NORVÉG VIZEK VILÁGÁBÓL

(Jon Fosse muzsikája)

1.

Ködbe vesző vizek, szüntelenül dübörgő gleccserfolyók. Hófödte hegycsúcsok, amelyeket csak az év hat hónapjában, márciustól szeptemberig látni. Amikor már a horizont fölé emelkedik a nap, és a sötétből fokozatosan előtűnnek a hegyek, megolvadnak a vízesések, és élet költözik a fagyos vizek mellé. Ilyenkor a völgyek mélyén feltűnnek a parányi fehér fatemplomok és a régi farmok épületei is. A tetőkön kisarjad a fű, kinyílnak a mezei virágok, mert a norvég fjordok vidékén ős szokás szerint földdel szigetelik a házak tetejét. Kaszáznak a kecskét hajtják fel. A norrön mitológia szerint Heidrun, a kecske, nemcsak füvet legelt, hanem az égig érő Yggdrasil életfa leveleit rágcsálta, és tőgyéből annyi méz-sör spriccelt a földre állított edénybe, hogy egy regimentnyi harcos megrészegetett tőle.

Elvarázsolt világ a fjordok vidéke. Az erdei puha mohán olyan a járás, mint ha a legnemesebb selyemszőnyegen lépkednénk, a páfrány méter magasra nő, és szinte várjuk, hogy valamelyik sziklarepedésből elősereglenek a trollok és az erdei tündérek.

Jon Fosse író egy nyugat-norvégiai fjord partján született. Szülőfalujában télen, azaz hat hónapig nem látni a napot, fagyos-jeges utakon csúszkálnak az emberek és az autók, de tavasszal és nyáron egy szempillantás alatt kizöldül a fű, illatos levelet bont a nyírfa, és a nap még éjfélkor is az ég tetejéről süt. Csoda ez a természet. Magába szippant, visszahúz, nem enged elmenni.

A fjordok lakói régen keveset mozogtak. Ott éltek, és ott haltak meg, ahol születtek. Gazdag kézművesség, öltözködési szokások és nyelvjárások alakultak ki minden kicsi faluban. Egy író számára igazi kincsesláda, amelynek csak fel kell nyitni a tetejét, és akár Aladdin csodalámpájából, gomolyogva szállnak felé a történetek.

2.

Jon Fosse az európai irodalom egyik legkülönösebb mesélője. Ha festő lenne, és képekben mesélné el a születés, a halál, a szerelem misztériumát, akkor csak

egy-egy foszlány kerülne a vászonra. Az igazi mese, a színes ecsettel festett arcoképek a vászon síkja alatt bontakoznának ki. Ám a szemlélő mégis mindent látna, mintha a vászon nem állna útjába.

Történeteit körülveszik a vizek, a tenger, zubogó patakok és a bársonypuha erdők, bár ezeket inkább csak sejteni lehet. A szereplők kevés szóval mondják el, amit nagyon muszáj elmondani. Cifraságtól mentes, egyszerű elbeszélő stílus, mégis olyan erővel húzza magához az olvasót, mint egy elvarázsolt kút. Amelyről tudjuk, hogy gonosz béka lakik benne, mégis szeretnénk lemenni a fenekére.

Jon Fosse nevét Norvégiában mindenki ismeri. Tanítják az iskolában, mesterdolgozatokat és doktori disszertációkat írnak a munkásságáról. Igaz, a nyelv, az a gyönyörűen csengő, dallamos, lágy nyugat-norvégiai fjordparti nyelvjárás, amin ír, az ínycsekeknek való irodalom kategóriájába sorolja. Emberkerülő, halk beszédű, ritkás hajú ember. Amikor utoljára találkoztam vele, vékony lófarkba fogott hajával egy korosodó rockzenészhez hasonlított. Nem szereti az irodalmi kánonokat, sem a rivaldafényt, még a saját darabjai bemutatójára sem megy el. Zavarja a külvilág. De tudja, hogy munkái a norvég irodalom legjavát képezik.

Oslóban a királyi palota kertjében, a gesztenyefasor végében áll egy sárgára festett ház. Európai pompához szokott látogató valószínűleg észre sem veszi, olyan szépen, észrevétlenül illeszkedik az öles fák közé, de a puritán Norvégiában egy 200 éves faház, pláne a király szomszédságában komoly történelmi súllyal bíró épület. A királyi gesztenyefasor végében álló ház 1922 óta a nemzet mindenkori művészenek a lakhelye – Henrik Wergeland költő, Arne Norheim zeneszerző után Jon Fosse a lakója.

3.

Jon Fossét korunk Ibsenjeként emlegetik. 1959-ben született, és az egyik legszebb nyugat-norvégiai fjord, a Hardanger-fjord mellett, Strandebarm faluban nőtt fel. Bergenben volt egyetemista, és kortársaihoz hasonlóan radikális, baloldali gondolkodású íróvá vált. A későbbi években több ideológiai változáson ment keresztül – nagy hatással voltak rá a kvékerek és a vallási miszticizmus. 2013-ban kikeresztelkedett, és azóta templomjáró, hívő katolikus. Jon Fossét színpadi szerzőként ismerte meg Norvégia és Európa, de 2014-ben, a *Trilógia* megjelenése után úgy döntött, hogy félreteszi a drámát, és ezentúl csak prózai műveket fog írni.

Fosse számtalan irodalmi díjat és kitüntetést kapott. Ez év októberében például elnyerte a „Nordisk Råds Litteraturpris”-t (a legjobb regény kategóriá-

ban a Trilógiáért), amit sokan a Nobel-díj előzeteseként emlegetnek. Az okleveleket egyszerű fakeretbe teszi, és némi álszerénységgel a művészlak mosdójának falára akasztja. Nevetve meséli, hogy díjakkal dicsekedni csak amatőrök szoktak, a nagy művészek nem. Utánanéztem: Jon Fosse ismeri az angol *brag-wall-rules* szabályt, amely szerint valóban oda kell akasztani a berámázott kitüntetések, ahová a király is gyalog jár. Ahol a látogató zavartalanul nézegetheti.

A legfelső sorban a helyi könyvtárártól kapott kitüntetések, középpütt kiadói díjak, díszdoktorátusok és skandináv díjak, legalul pedig a Norvég Királyi Lovagkereszt és a Francia Köztársaság Nemzeti Érdemrendje. Pontos rendszer, pontos geometria szerint.

Jon Fosse neve az utóbbi években rendszeresen feltűnik az angliai Landbrokes fogadóiroda irodalmi Nobel-díjra esélyesek listáján. Bár ez nem azt jelenti, hogy a lista teteje felé kúszó nevek a Nobel-díj valamikori várományosai, mégis érdemes megemlíteni, hogy Jon Fosse tavaly szoroson Nádás Péter előtt a kilencedik helyre, az idén Joyce Carol Oates mellett az ötödikre került.

4.

Mi is egy műfordító dolga? Az, hogy észrevétlenül a szerző háta mögé osonjon, és lesse annak minden gondolatát, majd azokat precízen egy másik nyelven visszaadja? Igeidőket egyeztessen, jó helyre tegye az írásjeleket, és szépen gördülő mondatokat szerkesszen?

Igen, az esetek többségében ez a fordító dolga. Ám Jon Fosse szövegei más megközelítést követelnek. Fülelést, figyelést a belső hangra, amely pontosan megmondja, hol válik a harmónia diszharmóniává, hol fordul az öröm bánatba, és melyik az a pillanat, amikor el kell engedni a szavakat. Fosse írói zsenialitása talán éppen abban mutatkozik, hogy ezt monoton, ismétlésekkel teli szövegeivel játszva, bátran megteszi. Elengedi a szavakat, hogy ne álljanak a történet útjába. Éppen ott hallgat el, ahol már magától is a felszínre tör a történet, érződik a levegőben a felső szerelem, vagy a halál pillanata. Ahol szavakra nincs szükség. Jon Fosse megteheti, mert pontosan tudja minden elhangzott és elhallgatott szó helyét, súlyát és erejét.

Fosse fordítójaként arra törekedtem, hogy a szövegeit úgy adjam át a magyar olvasónak, hogy azok ne csorbuljanak. Hogy ugyanazt érezze a magyar olvasó, mint a norvég, mikor az írásjelek nélkül zubogó szöveget olvassa. Ami olyan, mint egy hófödte csúcsról lefolyó patakocska zümmögése.

5.

Az egyik fordítói élményem az úgynevezett kultúrspecifikus elemek magyarra való átvitele volt. Hogy fordítjuk az elhallgatott szavakat, hümmögéseket? Amik arra utalnak, hogy két ember úgyis érti egymást, mert közös a múltjuk, a kultúrájuk, ugyanaz jut eszükbe, mondjuk egy ételről.

A *Trilógia* (Kalligram, 2015) második részében, az *Olav álma* című regényben a következő jelenet játszódik: a fiatal Alida kicsi Sigvalddal a karján kisémmizet, a testi-lelki összeomlás szélén ül Bjørgvin város (Bergen régi neve) hajókikötőjében. Éppen most akasztották fel a szerelmét, kicsi Sigvald apját. Nincs semmije, napok óta nem evett, és nincs hol álomra hajtani a fejét. Ennél kilátástalább helyzetet nehéz elképzelni. Arra jön Åsleik, aki korban akár Alida apja is lehetne, és felemeli a lányt a földről, magával viszi egy kifőzdébe. A meleg ételtől, a habos sörtől Alida lassanként magához tér, megnyugszik, felenged szíve-lelke.

Az étel a következő ősi, hagyományos norvég kompozíció: sós, füstölt bárányhús, sült szalonna, krumpilis gombóc, sárgaborsó-főzelék és karalábépüré. Igen. Ezzel a norvég tállal kell tehát a magyar olvasóban a legnemesebb érzelmeket, a gyermekkort és a jóleső hazai ízeket, esetleg erotikus képzeteket is életre kelteni. A füstölt birkahús, egyesítve a sült szalonnával, számomra alig lenyelhető és alig emészthető ételnek tűnik. A villára tűzött krumpilis gombócot megmegtártják a birkaszírban, csurog az állukról, belecsöpög a habos sörbe. Åsleik, ha megszólal, épphogy csak dűnnyög, de dicsérni kezdi a felséges füstölt, sós birkahúst, a sült szalonnát, a krumpilis gombócot és a karalábépürét. Hümmögve, dűnnyögve, óvatosan pislogva Alida felé. Alida halkán, motyogva mondogatja, hogy ilyen finomat még sose evett. Hallgatnak, hümmögnek, fel-felnéznek. Sok szó nem esik, de már tudjuk, hogy a közös múlt, és az étel ébresztette emlék lesz köztük a összekötő kapocs. Nem azért, mert a füstölt birkahús különösebben jó ízű, hanem mert ismerik, gyerekkorukban, a szülői otthonban is ezt ették, és jó dolgok jutnak róla eszükbe.

6.

A következő fejtörést Fosse egyedi írásjel-használata hozta. Hogy is gondolta a szerző a vesszőket? Hova rakta, és miért? Az első Fosse-fordításom, az *Álmatlanság* fordításánál fogott el a műfordítók örök kételye: le lehet ezt vajon fordítani? Csorbulatlanul?

Fosse vesszői, látszólag rapszodikusán, hol ritkábban, hol sűrűbben jelennek meg a szövegben. Sokáig nem sikerült megfejtenem ezt a Fosse-féle kódrendszert. E-mailben megkerestem a szerzőt: árulná el a vesszői titkát, mert akárhogy

is van, a vesszőket mégiscsak át kellett valahogy ültetni a magyar szövegbe. Tudtam, hogy véletlenről szó sincs, annyira ismerem Fosse írásait; nála minden a helyén van, akár egy Lego-vár darabkái. Ha több kocka lenne a kelleténél, vagy ha netán hiányozna egy-egy pici darab, sehogyse állna össze az építmény. Nos, a válasz megnyugtató és felbátorító. Ne törődjek a nyelvtannal, ne keressem a rendszert, mert egyik sem fontos. „Az én szövegeimben a zenét kell érezni”, írta a válaszában Jon Fosse. A vesszők a ritmust, a tempót, a szünetet, a hangerőt és a hangsúlyokat jelzik. Vegyem úgy, mintha partitúrát olvasnék, hallgassam a hangokat, és rájövök, hova való vessző, mondta. Ekkor kissé szokatlan, de hasznos technikát dolgoztam ki: hangosan, tükör előtt kezdtem olvasni a norvég szövegfolymot. Ekkor jöttem rá, hol kezd feszülni a szöveg, hol lágyul el, hol válik merengővé, hol kezd keményen kopogni. Vagyis a precízen kidolgozott partitúrába magyar hangokat kellett elhelyezni. Valójában az sem volt már fontos, hogy megtaláljam a norvég szavak pontos magyar megfelelőit, hiszen tudtam, milyen érzést, milyen hangulatot kell kifejezni, hol legyen crescendo, hol vegyem halkabbra. Hagytam, hogy helyükre essenek a szavak, a vesszők pedig ne álljanak útjukba.

7.

Jon Fosse *Reggel és este* című regénye a legvarázslatosabb, legszebb írás, amit a születésről és a halálról valaha is olvastam. Visszafogottan, csendesesen elmesélt történet. Mégis úgy érezzük, hogy iszonyatos erővel vág mellbe, földhöz szorít és nem enged szabadulni. A kisregény az élet két villanását kapja el: a születés pillanatát, amikor a fülsiketítő hangok és az erős fény fájdalommal teszik a világrajövetelt, aztán a halálét, amikor végre megszűnik minden fájdalom, súlytalanná válnak a tárgyak és átlátszóvá a testek, és a hangokat elnyeli a végtelen tenger fölött gomolygó köd. Johannes, az öreg halász halni készül, vagy talán már meg is halt, nem tudni. Annyit tudunk csak, hogy mikor kivez a tengerre és bedobja az ólmos horgot, az ólomnehezék a víz tetején lebeg, nem akar süllyedni. És mikor a parton hátulról megdobja a barátját egy kővel, a kő átrepül annak testén, és a vízbe csobban. Az utolsó jelenetben pedig szembejön vele az úton a lánya, és Johannes hiába integet neki, hiába szólítja a nevével, a lány nem látja őt, egyszerűen csak átgyalogol a testén.

8.

Jon Fosse színpadi munkái, esszéi és regényei 40 nyelven jelentek meg. Németországban különösen népszerű; egy-egy Fosse-darab bemutatója a berlini Schaubühnében komoly kulturális esemény. A *Melankólia* című regényéből

Franciaországban opera készült, és darabjait Claude Régy rendezésében mutatták be Párizsban. Az első Fosse-darabot Magyarországon 1997-ben mutatták be Dunaújvárosban, később a *Valaki jönni fog*, a *Gyermek* és az *Őszi álom* című drámáit több helyen is játszották. Magyarul megjelent prózai művei a *Reggel és este*, a *Melankólia* és a *Trilógia*. A kritikusok mind dicsérik, bár úgy tűnik, inkább az ínyencek írójának tekintik. De ha az olvasó nekikezd egy Fosse-könyvnek, és megüti fülét a muzsika, feltűnik előtte a kéken ragyogó fjord és meghallja az író halk mesélését, csodás világot ismer meg: „...a gyermek fiú lesz, megszületik kicsi Johannes, Olai biztos a dolgában, és most elérkezett az idő, de csak nem akar világra jönni, gondolja Olai ott a konyhaasztal végében arcát tenyerébe temetve, fiú-gyermek lesz, ez bizonyos, csak az nem bizonyos, hogy élve érkezik erre a nyomorult világra, mert ezen múlik minden, gondolja Olai, és ha a fiúgyermek élve születik, a nevéhez kétség nem fér, Martának rég megmondta, hogy a születendő gyermeket Johannes papáról nevezik el és az asszony nem ellenkezett, jól van, ennek ez a rendje, mondta Marta, a nagypja nevét kapja a gyermek, gondolja Olai és most miért lett csend a hálókamrában? történt valami? nem volt semmi jele az elébb, mikor az öreg Anna bába kijött a konyhába a meleg vízért, Anna bábán nem látszott, hogy valami hibádzott volna, gondolja Olai és hirtelen nyugalom tölti el, igen, szinte boldognak érzi magát, hihetetlen, hogy változnak az érzések, gondolja Olai, a kis fiúgyermek, kicsi Johannes mindjárt meglátja a napvilágot, szép nagyra nőtt Marta szíve alatt a sötét melegben, a semmiből ember lett, egy apró emberke, igen, Marta szíve alatt lett ujja, lába, arca, lett szeme is és agya és talán egy kevéske haja is, és Marta mama fájdalmas kiáltása hallatszik és a kisember megérkezik a rideg világba és magára marad, leszakad Martáról, leszakad mindenkiről, magára marad, és ha elérkezik az ő ideje, elporlik és visszatér oda, ahonnan jött, semmiből lett és semmivé lesz, ez az élet rendje, embernek, állatnak, madárnak, halnak, háznak, szerszámnak, minden létező lénynek és tárgynak ez a sorsa, gondolja Olai...”

A. Dobos Éva. (Ágcsernyő, Szlovákia, 1955) Norvégiában élő műfordító. Pozsonyban és Oslóban járt egyetemre, kortárs norvég irodalmat fordít magyarra.

A Petőfi Irodalmi Múzeum most megjelent kötetei:

Nem csak rajongóknak!
Megjelent az egyik legolvasottabb
magyar író-humorista-kabarészerző,
Rejtő Jenő emlékkötete,
egy először publikált kisregénnyel.

„...az irodalmat úgyis megette a fene”
Naplók az első világháború idejéből

„Futás közben megtapogattam a zsebemet,
megvan-e még a noteszem.
Nem volt biz' abban egyéb történnel meg történnel,
amiből csak a két köpenyzsebemben 160 darab volt.
Mi lesz velem, ha elveszett? Vissza...
Kerestük vagy öt percig, fűtyülő golyók között,
s Isten csudája: egy honvéd megtalálta.
Majd' összecsókoltam érte.”

A kötetek megvásárolhatók a múzeum ajándékboltjában.

Petőfi Irodalmi Múzeum 1053 Budapest, Károlyi u. 16. www.pim.hu
www.facebook.com/PIM.Irodalmi.Muzeum

Képek: PIM

Gyimesi Emese

AZ EXCENTRIKUS NŐ ÉS A MÚZSA

(Szendrey Júlia alakja a magyar kulturális emlékezetben)

Szendrey Júlia – miközben semmilyen komolyabb normaszegést nem követett el – a normaszegő nő jelképe lett Magyarországon. Hogyan lett bűnbak a 19. században? Hogyan változott ez meg a 20. század első felében? Miért lett Magyarországon az excentrikus, emancipált nő szimbóluma? Miért lett éppen ő a „magyar George Sand”? Ezekre a kérdésekre keresem a választ, azt kutatva, hogyan jelennek meg a nagy magyar és európai nőszerepek (múzsza, írófeleség, kékharisnya, excentrikus nő, forradalmár nő, femme fatale) Ady Endre, Schöpflin Aladár és Hatvany Lajos Szendrey Júliáról szóló írásaiban.

Szendrey Júliának az aktív felejtés (a tiltás, a cenzúra) soha nem jutott osztályrészül, a passzív felejtés, a nem szándékos mellőzés¹ annál inkább. Ahogyan Hatvany Lajos írta halálának ötvenedik évfordulóján: „...e szomorú, magános halálnak ötvenedik forduló évnapján hallgatnak Júlia felől az újságok, és hallgattak még a Petőfi nevét több-kevesebb jogcímmel viselő irodalmi társaságok is. Pedig ma már nem haragszik rá senki. Ez nem a közmegejtés sújtó némasága többé, hanem egyszerűen a közönyös feledése.”²

Mi is okozta azt a bizonyos közmegejtést, és mire vezethető vissza, hogy 1918-ban Hatvany erről már múlt időben beszélt? A Szendrey Júlia népszerűtlenségének okait kutató szerzők különböző válaszokat adtak erre a kérdésre. Az első világháború tapasztalatával rendelkező Hatvany mentalitásbeli változást lát a folyamat mögött. A hadiözvegy-történetek forgatókönyvét (házasság, eltűnt férj, második házasság) és hosszú sorát ismerő huszadik századi emberek számára nem felháborító már az eldobott özvegyi fátyol: „Petőfiné

¹ Az aktív és a passzív emlékezés és felejtés részletes leírását lásd: Assmann, Aleida, *Canon and Archive*. In: Erii, Astrid – Nünning, Ansgar (szerk.): *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York, 2008, 97–109.

² Hatvany Lajos, *Feleségek felesége. Petőfi mint vőlegény*. Budapest, 1983, 17-18.

esete rég nem felháborító probléma számunkra. Olyan egyszerű és olyan mindennapi, olyan megszokott, oly világos, sőt oly közönséges eset, különösen e háborús világban.”³ A Szendrey Júlia naplóját kiadó Mikes Lajos a második férjjel, Horvát Árpáddal való szakításban és az ezt övező mendemondákban látja a népszerűtlenség okát. Ezzel az állásponttal vitatkozva írja Dienes András: „... Júlia és Petőfi régi társaságában – a barátok és ellenségek körében – kirihatatlanul éltek az özvegysege néhány hónapjáról terjesztett pletykák, és hogy férjhezmenetelével nem várta meg a gyászidő leteltét. A nemzet gyászidejét értem ez alatt. »Ünnepelt nő« Szendrey Júlia a nemzet hősi halottjáért, Petőfiért rajongó és a Penelopé-sorsot nem vállaló feleséget gyűlölő kortársak között semmiképpen nem lehetett...”⁴ A kulcsszó ebben a mondatban a nemzet gyászideje. Ami nem egy év. A bűnbakképzés folyamatán⁵ és kitüntetett korszakán túlmenően is igaz az, hogy a nemzet özvegyének megtagadott szerepe örök seb maradt a magyar nemzetépítésen. Nacionalista diskurzusban Szendrey Júlia pozitív szereplő nem lehet. Az 1860-as évektől kezdődően egyre inkább burjánzó Petőfi-kultusz, amely Petőfit a nemzet megváltójának, szinte vallásos tiszteletet érdemlő Messiásának tekintette, Szendrey Júlia alakját eltorzította vagy háttérbe szorította. Ahhoz, hogy megítélése változzon, a nép-nemzeti diskurzus helyett egy másik, a nyugat-európai kultúrához és nőideálhoz vonzódó diskurzus előtérbe jutására volt szükség. Nem véletlen, hogy a Szendrey Júlia alakját már nem elítélni, hanem megérteni kívánó cikkek jelentős része a Nyugatban jelent meg. A megértés vágya azonban nem az ellentmondások tisztázásához vezetett, hanem egy új mítosz – az emancipált, modern nő mítoszának – megteremtéséhez.

A Nyugatban publikált írások Szendrey Júliát különböző női szerepmoделlek keresztmetszetében helyezték el, alakját az aktuális nőideálhoz igazították. Ez az új imázs azonban nem új forrásokon alapult, hanem ugyanazon az információ-halmazon, amely Szendrey Júlia kortársainak visszaemlékezéseiből kinyerhető.⁶ Ezeket a leírásokat továbbra is tényekként kezelték, nem megkérdőjelezték, hanem újraértelmezték őket, kiemelve néhány olyan elemet (rövid haj, nadrág, szivar, férfibarátok, frígiai sapka stb.), amelyre az új imázs épülhetett.

3 Uo., 18.

4 Dienes András, *Perújítás Szendrey Júlia ügyében. ItK, 1962/3, 313.*

5 Kerényi Ferenc, „Szólom kisebbség, bűn a hallgatás” *Az irodalmi élet néhány kérdése az abszolutizmus korában.* Gyula, 2005, 123-124., Margócsy István, *Petőfi Sándor. Kísérlet.* Budapest, 1999, 22-23.

6 *A dohányzás, az excentrikus öltözködés, a frígiai sapka és a kötetlen stílus leírása elsősorban Vachottné Csapó Mária és Kánya Emília memoárjaiban jelennek meg.*

AZ EXCENTRIKUS NŐ

Szendrey Júlia leggyakoribb állandó jelzője a róla szóló huszadik századi szövegekben: az excentrikus. Ady „rövid hajú, férjruhás, szivarozó, szabados, végzetes”⁷ Júliáról beszélt, és ezzel össze is foglalta azokat az elemeket, amelyekre hivatkozva az excentrikus jelző kialakult. A kifejezés, amely a 19. században még határozottan negatív asszociációkat keltett, a Nyugat hasábjain már úgy jelent meg, mint a vonzó, különös, újszerű szinonimája. Vadadi Berta 1889-es, sokat és joggal kritizált *Petőfiana* című művében még egy „minden nőiességéből kivetkőzött lényt”⁸ jelölt meg. Ha belegondolunk abba, hogy Gyulai Pál 1858-ban, *Írónőink* című cikkében a szépírást, a publikálást is úgy tekintette, mint a nőiességet veszélyeztető, az asszonyokat nem nélküli lényekké változtató cselekedet,⁹ akkor az excentricitás ilyen értelmezése nagyon is széleskörűnek tűnik. A nyugatosok számára az excentrikus nő már a konvenciók ellen lázadó, nyugtalan, emancipált és modern nőtípust testesítette meg. Szendrey Júlia ekkorra datálható imázsváltozása háttérében tehát két párhuzamos folyamat állt. Bár a nacionalista narratíva továbbra is kifejezetten erős maradt, az értelmiségiek körében egyre sürgetőbb vágyat jelentett a Nyugat-Európa-hoz való tartozás demonstrálása. Ezzel párhuzamosnak tekinthető a magyar sajtó nőideáljának megváltozása. Míg a 19. századi lapok folyamatosan az anya-háziasszonyfeleség szerephármasának fontosságát hangsúlyozták, mélyen ellenezve a nyugati emancipációs törekvéseket, a századfordulótól kezdődően az emancipált nő alakja egyre vonzóbbá és népszerűbbé vált. Ugyanakkor problémákba is ütközött, hiszen alig akadt olyan példa az újkori magyar történelemben, akit ennek a nőtípusnak meg lehetett volna feleltetni.¹⁰ Éppen ezért Szendrey Júlia alakja a hozzá társított „emancipált jegyekkel” (férfiruha viselése, szivarozás, levágott haj) együtt kapóra jött és gyakran idézetté vált.

Az excentrikus nő sikere annak is köszönhető, hogy összefonódott egy másik típussal, a „femme fatale” alakjával. Miért alakították az említett írások Szendrey Júlia imázsának szerves részévé, hogy szexuálisan vonzó nő, miért jelenítették meg úgy, mint e tekintetben is szabados özvegyasszonyt? Mi alapján gondolta Ady és miért tartotta fontosnak megjegyezni, hogy „volt talentuma a testiség-

7 Ady Endre, *Petőfi nem alkuszik. Tanulmányok. Újvidék, 1954, 35.*

8 Idézet Horvát Ilona, *Szendrey Júlia leánya leveléből, amelyben Vadadi Berta cikke ellen tiltakozott.*

9 Gyulai Pál, *Írónőink.* In: Gyulai Pál, *Kritikai dolgozatok 1854–1861.* Budapest, 1908.

10 Szendrey Júlián kívül Vay Saroltát, a „férfiruhás írónőt” lehetne még említeni, akit Krúdy Gyula szintén „magyar George Sand”-nak nevezett. Alakjáról és az átöltözés társadalomtörténetéről lásd: Török Zsuzsa, *A férfiruhás írónő. Vay Sarolta/Sándor és az átöltözés társadalomtörténete. Irodalomtörténet, 2014/4. 466–484.*

hez?”¹¹ Miért írt le olyat Schöpflin, hogy „Júlia ereiben sem folyt szilvalé?”¹² Ezek a kérdések azért sem érdektelenek, mert hosszú távú hatással bírnak Szendrey Júlia folyamatosan alakuló imázsára. Az özvegységét központba állító, 2005-ben, részben Krúdy-írások alapján, Mészáros Péter által rendezett film már a címmel is ezt a képet erősítette: *Stambuch – Júlia asszony titkos éjszakái*.

Schöpflin Aladár Szendrey Júlia negatív megítélését egyenesen femme fatale-szerepére vezette vissza: „S kellett, hogy legyen benne valami nem közönséges érzéki vonzóerő, amit a közepes nők általában bűnnek szoktak ítélni más nőknél. A harisnyastoppoló családanya, aki házassága pillanatában örökre végzett a szerelemmel, mindig elítéli azt az asszonyt, aki magához vonzza a férfiakat.”¹³ Ez az érvelés is annak a narratívának a része, amely a modernitás jegyében fel akarta mutatni, hogy a magyar kultúrában sem csak a tradicionális, az erkölcsi normák nevében korlátok közé szorítható, tartózkodó nőtípus létezik, hanem a felvilágosult, szabad és izgalmas femme fatale is, és a Nyugat köre által képviselt irányzat már nyitott erre a nőtípusra.

Szendrey Júlia recepciójában megjelenik még egy, egészen más szerepminta is: a forradalmár szerep, melynek szintén francia gyökerei vannak. Noha ennek Jeanne d'Arctól kezdve, a francia forradalom nőalakjain keresztül, a férfiruhában harcoló nő toposzához is kapcsolódva, igen komoly tradíciója van, Szendrey Júlia esetében Ady egészen máshogy értelmezte ezt a szerepmodellt. Hisztérikus és túllontúl ambíciózus nőnek ábrázolta, aki „Petőfi mellett a francia forradalom híres asszonyszerepeit akarta,”¹⁴ s aki ezen tulajdonságából fakadóan drámaian megváltoztatta férje viselkedését a szabadságharc alatt. Schöpflin Aladár és Illyés Gyula egyaránt azt hangsúlyozta, hogy Petőfi megjelenése ébresztette fel a Szendrey Júliában szunnyadó excentrikus ösztönt.¹⁵ Házasságukat az excentrikus nő és az extravagáns férfi kapcsolatuként jelenítették meg. Ady ennél sokkal tovább ment: szinte „háborodásig fölizgatott, szenzációkat akaró asszony”-nak nevezte Szendrey Júliát, aki behajszolta férjét a forradalomba. A forradalmi nőszerepet speciális öltözködésének leírásával hangsúlyozta: „Az erdői George Sand tehát teljesítette küldetését Petőfi mellett, szinte a görög mitológia kélhetetlenségével, kokárdával, vörös övszalaggal, vörös frígiai sipkával követte a férjét, míg az sorsához el nem érkezett.”¹⁶ A külsőségek, a kirívó öltözködés ki-

emelése okozza, hogy a forradalmi szerep ebben az esetben az excentrikus női szerepminta részévé, egyik alkategóriájává válik.

A MÚZSASZEREPE

„A huszadik századi múzsa sokak által körülrajongott személyiség. Nem passzív, hanem aktív, gyakran nem a hódított, hanem ő a hódító... rendkívüli képesség rejlik benne arra, hogy varázsával másokat sarkalljon alkotásra.”¹⁷ Rockenbauer Zoltán fogalmazta meg így a múzsák újraértelmezett szerepének definícióját Boncza Bertával kapcsolatban, akit e tekintetben az új múzsaszerep megtestesítőjéhez, Alma Mahlerhez is hasonlított. Csinszka rokonságot érzett Szendrey Júliával, elsősorban a Mikes Lajos által felfedezett és közölt írásai¹⁸ hatására. Ezt *Üzenet Júliának* című versében is kifejezte: „Húszévesen szent elítéltek voltunk. / Választódtunk az önfeláldozáshoz / selymesen szőke, hercegi hajam / illet a tied sötét bársonyához. / Naplót írtunk és húszévesek voltunk, / elégni vágyón fiatalok, szépek.”¹⁹ Azóta is szokás Csinszka és Júlia sorsát és személyiségét egymáshoz hasonlítani.²⁰ Élettörténetük látszólag evidens hasonlóságai dacára is úgy gondolom, hogy pont a múzsaszerephez való viszonyulásuk hívja fel a figyelmet a kettejük közötti különbségekre. Mert Boncza Berta valóban élete végéig múzsa volt: Ady feleségeként, Babits szerelmeként és Márfy Ödön hitveseként is. Múzsa és modell, aki verseket, képeket inspirált, miközben persze ő maga is írt és rajzolt. Szendrey Júlia viszont Petőfi halála után nem volt többé múzsa. Önálló, komoly alkotói szerepre vágyott és az 1850-es, 60-as években közölt publikációival el is érte, hogy ekként is számon tartsa a korabeli irodalmi élet. Az utókor persze ennek ellenére is csak a múzsaszerepben látta, a nyugatosok sem igyekeztek ettől megszabadítani. Sőt kifejezetten az új múzsaszerephez szabták az imázsát. Ady és Hatvany egyaránt őt tüntette fel az aktív, kezdeményező félnek, és Petőfit passzívnak, aki a lány mesterien használt csábereje által elszedítve hagyta behálózni magát.²¹

Ez a múzsaszerep nemcsak az új, modern nőtípushoz kapcsolódott, hanem magába foglalt két másik, klasszikus irodalmi női szerepet is: a kékharisnyáé és a költőfeleségét. Szendrey Júlia írásaival kapcsolatban Schöpflin így nyilatkozott: „Júlia szentimentális, puha lélek volt, a bas bleu-típusnak talán első kifejezett

11 Ady, i. m., 30.

12 Schöpflin Aladár, Szendrey Júlia. *Nyugat*, 1930/12, 962.

13 Uo., 961.

14 Ady, i. m., 28.

15 Illyés Gyula, Júlia. *Nyugat*, 1936/11, 317. Schöpflin, i. m., 959.

16 Ady, i. m., 34.

17 Rockenbauer Zoltán, *A halandó múzsa. Ady özvegye, Babits szerelme, Márfy hitvese*. Budapest, 2009, 83.

18 Szendrey Júlia ismeretlen naplója, levelei és haláloságyán tett vallomása (Bethlen Margit grófnő előszavával); közzéteszik és feldolgozták Mikes Lajos, Dernői Kocsis László. Budapest, 1930.

19 Boncza Berta, *Üzenet Júliának*. In: Kiss Bori – Vészi József (szerk., bev.): *Csinszka versei*. Budapest, 2000, 30-31.

20 Bárdos József, *Csinszka és Júlia. Irodalomismeret*, 1999/3-4, 142-151.

21 Ady, i. m., 30. Hatvany, i. m., 21.

példánya a magyar levegőben.”²² A magyar kulturális emlékezetben a múzsa, a kékharisnya és a költőfeleség szerepköre összekapcsolódott, leginkább a dilettantizmus vádjá miatt, amely oly gyakran érte őket. A „bas bleu”-típus címkéjével együtt Schöpflin dilettánsnak is nevezte Szendrey Júliát: „Élnivágyó, kacér és hiú fiatal nő volt, dilettánsa az életnek és irodalomnak...”²³

Ahogy gyakran hangsúlyozzák, a női szerzőket nem a biológiai nemük, nem is írásaik stílusa köti össze, hanem az irodalomtörténeti hagyományhoz fűződő speciális viszonyuk, kulturális pozíciójuk. Azon szerzők esetében, akik egyszerre múzsák és alkotók, még specifikusabb az említett kulturális pozíció: a másik fél, a férj kultuszának terhe alatt a dilettantizmustól való félelem rendszeresen megjelenik a költőfeleségek írásaiban. A szerepkonfliktus egyik legvilágosabb kifejezése Tanner Ilonához, Babits feleségéhez köthető: „Nekem sajnos nem adatott meg valami maradandót alkotni, hiába készültem kisgyerekkorom óta írónak, ma – mint a legnagyobb élő magyar író felesége – távolabb vagyok ettől, mint valaha. Pedig ma minden lap nyitva áll a verseim számára, de soha senkitől őszinte kritikát vagy jóakarató biztatást többé nem kapok. Írásaim csak egy szempontból érdekesek, hogy Babits Mihály életének intimitásait árulom bennük.”²⁴ Ez az összegzés, bár egy másik korszakból származik, mégis kifejti a múzsa – költőfeleség – kékharisnya kategóriák egymással való kapcsolódási pontjait. A többszörös szerepkonfliktus általános élménye alapvetően meghatározta a fentebb elemzett női szerepmoделlek alakulását.

ÖSSZEGRZÉS

Szendrey Júlia kulturális emlékezete a hűtlenség bélyegétől az excentrikus, emancipált, különös nő imázsáig vezetett. Annak ellenére, hogy irodalmi műveinek tulajdonképpen nincs recepciója a 20. század első felében, mint történelmi alak, mint emblemikus női figura népszerű témává vált. A Nyugatban megjelent írások Szendrey Júlia-képe alapvetően két női szerepminta (az excentrikus nő és az új típusú múzsa) köré szerveződött. Az előbbi paradigmikus példaként George Sand alakját tartotta számon a magyar irodalom nemcsak a 19., hanem a 20. század első felében is, az utóbbi archetípusaként pedig Alma Mahler lehet megnevezni. Szendrey Júlia recepciójában számos női szerepmoделl egybefonódása kimutatható, ezért a femme fatale és a forradalmár nő típu-

sát az excentrikus nő, a kékharisnya és a költőfeleség típusát pedig a múzsaszerep kategóriájának tekintetem.

Azáltal, hogy Ady, Schöpflin és Hatvany a Nyugat-Európában divatos női szerepek keresztmetszetében helyezték el Szendrey Júliát, kiemelték a számára kedvezőtlen nacionalista diskurzusból, amely csak az özvegyi fátylat eldobó, hűtlen özvegy képét rögzítette, és áthelyezték egy olyan „nyugatos” narratívába, melyben a modern nő szimbóluma lehetett. Az ezekben az írásokban rögzített Szendrey Júlia-ábrázolás napjainkig meghatározza a róla való gondolkodást. Ennek következménye, hogy aktív és passzív emlékezete között ma is jelentős szakadék tátong. Alakjához megannyi mítosz, tévhit, sztereotípiá tapad a köztudatban, miközben az 1850-es, 60-as évek irodalmi és társasági életében betöltött szerepe, kapcsolatrendszere és szépírói munkássága ismeretlen a nagyközönség előtt. Ebből fakad az is, hogy ez a cikk nem Szendrey Júliáról, a történelmi személyről vagy az írónőről szól, hanem a sztereotípiákat gyártó kulturális emlékezet működéséről, amely alakját oly sok női szerepmoделl metszéspontjába állította.

Gyimesi Emese (Eger, 1990) az ELTE BTK, a prágai Károly Egyetem és az Università degli Studi di Catania közös történelem mesterképzésének, valamint a Magyar és európai felvilágosodás doktori program hallgatója. Jelenleg Cataniában él.

²² Schöpflin Aladár, Szendrey Júlia. *Herczeg Ferenc színműve a Nemzeti Színházban. Nyugat. 1930/6.*, 480. 23 Uo., 480.

²⁴ Idézi Borgos Anna: *Török Sophie utolsó évei. Beszélgetés Koháry Saroltával. Beszélő. 9. (2004)*, 118. <http://beszelo.c3.hu/04/09/17kohary.htm>

Pierre-Narcisse Guérin: Morpheus és Iris (részlet)

Fráter Zoltán

AZ IDŐ NEDVEI

(irodalom és drog)

Nincs illékonyabb, mint a pillanat, s mégis rajtunk hagyja nyomát az idő. Aki tegnap még fiatal volt, ma már középkorú, holnaptól öreg. Hogyan érhető tetten a változás perce a folyamatosan alakuló jelenben? A fiatal Kosztolányit a halál problémája mellett az idő észrevétlensége izgatta legmélyebben. Az Üllői úti fák kérdésére – „Hová repül az ifjúság?” – azóta se kaptunk választ. Harcolunk az elmúlás ellen, miközben tudjuk, hogy vesztesek lehetünk csak. Mégis próbáljuk megragadni a pillanatot. Az abszolútumokkal szemben szkeptikus Kosztolányi A szegény kisgyermek panaszában felcseréli az elenyészőt és a maradandót, öröknek mondva a nagyon is múlandót, a röppenő látványt és az anyagtalan, felvillanó képeket: „egy percre megfogom, ami örök, / lepkéket, álmot, rémest, édeset: / Mint aki a sínek közé esett.”.

Élettartamunkat nemcsak úgy növelhetjük, hogy éveink számát igyekszünk gyarapítani, hanem úgy is, hogy az átélt idő intenzitását fokozzuk. Sűrűbben élünk, meghatározó, ütős élményeket sokszorozva nap mint nap. Fantázia, fogékonyság, lelki képesség kérdése, ki hogyan éli meg a vele történeteket. A képzelet igazán alkalmas eszköz az idő legyőzésére. Nem furcsa mégis, hogy oly sok író és költő fordul segítségért mindenféle szerekhez, főleg alkoholhoz persze, mert nem tudja elviselni a mulandóságot, vagy a rozsdá mozdulatlan-ságát? Poe, Verlaine, Jeszenyin, Dylan Thomas, nálunk Csokonai, Vörösmarty és kivált Ady, aki olyan fölényesen, szívettépően tudott unatkozni a sivárságban, vagy Krúdy és Cholnoky Viktor meg László (hogy későbbi példákat ne említsünk), rendszeresen, nagy mennyiséget ittak az országos közöny ellen.

Távolról sem teljességre törekvő jegyzetünkben nem állítjuk pellengérré azokat a szerzőket, akik éltek a kedélyjavító vagy tudatmódosító szerekkel. Ugyan ki kíváncsi arra, hogy Coleridge ópiumos álmélmény után írta a *Kubla kánt*, vagy az egyébként kemény alkoholistaként emlegetett Poe *Ligeia* című költeménye is ópiummámor hatására keletkezett, s vajh kit érdekel, hogy

Lewis Carroll az *Alice Csodaországban* bizarr meséjét milyen gombafogyasztás eredményeként alkotta? Nem attól lesz jobb a szöveg, hogy a szerzőt elcsábította a drog. Ám a szerhasználat élményéből mégiscsak születtek művek, amelyek ismeretlen tartományba vezetnek a tisztas polgári életet élő olvasót. Vegyük szemügyre legalább futólag a magyar irodalom egyik-másik nyugatos remekét, amelyek vagy tematikusan is megjelenítik a serkentők, a hangulatjavító szerek és a tudatmódosítók hatását, vagy kép- és színhasználatuk feltehetően ebből a tapasztalatból ered. Nem új keletű dolog ez. Világirodalmi előzmények között utalhatunk az ópiumevő Thomas De Quincey vallomásaira, a hasis és az ópium mesterséges mennyországait bebarangoló Baudelaire esszéjére, az olasz Pitigrilli *Kokain* című regényére, valamint a kábítószerhasználat szenvedéseit megjelenítő Bulgakov részben naplóformában írt novellájára, a *Morfiumra*.

Hazai viszonylatban kötelező olvasmány Ady esszéje, *A magyar Pimodán*, amely a borivás társadalmi indokait taglalja. Csáth Géza naplószerűen foglalja össze morfinizmusa történetét, és *Ópium* című novellájában vázolja húszmillió évnyi önkívület elérésének lehetőségét még azelőtt, hogy ténylegesen a gyilkos fecskendőhöz nyúlt volna. Kosztolányi pedig *Mérges litániája* című versében nyíltan megvallja vonzódását az ópiumhoz és a morfiomhoz, miközben a szelídebb gyógyszereket, az atropint, arzént, antipyrint, veronált is kedveli, akárcsak a stimuláló koffeint, nikotint, alkoholt. „Mind szeretem. És ők is mind szeretnek. / Komor nevük imába foglalom. / Rettegve, félve rejtem el a titkuk, / mint átkomat és örök bánatom.”

„Örök bánatom” – megint az időről van szó, a végtelenben kimért végességéről, amelyet valahogy el kell tölteni, átvészelni a poshadt vasárnap délutánokat, elviselni az érdektelen, pókhálós környezet eseménytelenségét, a környórtelelenül közeledő estét, a leszálló alkony növekvő homályát, amikor legjobban fáj az egyedüllét, a hajnalokig virrasztott éjszakákat, a magányos ünnepek üres óráit. A légy zúgását hallgatni az ablaküvegen, miközben csendesen kopog az eső, bámulni kifelé az átláthatatlan szűrkeségbe, amíg egykedvűen, reménytelenül hull a hó. Ha nincs kiút, ha nincs élhető közeg, bizony könnyen megeshet, hogy az érzékeny, sőt túlérzékeny alkat a kémiahoz fordul, mert saját világot akar a sivatagban. Van olyan határhelyzet, amikor nem segít már a fantázia, nem segít már a tömörítő költői képzelet sem. És vannak gyógyíthatatlan betegségek, amelyek lefolyását nem tudja megváltoztatni az orvostudomány, s amelyek utolsó stádiumában (a halálhoz vezető szakasz megtételében) a fájdalom enyhítése a legtöbb, amit tenni lehet. Ekkor jön el a szerhasználat ideje.

A bódítás sajnos semmire sem igazi megoldás, de a módszer – kábulattal védekezni a túrhetetlen ellen – létezik és irodalmi lenyomata is van. A manapság szinte teljesen elfeledett, egykor népszerű szerző, Bús Fekete László a húszas évek elején írta azt a mérsékelt izgalmas regényét, amely tárgyunk szempontjából figyelmet érdemel. *A pravaz* – alcíme szerint – „morfinista regény”, néhány érdekes leírással. Ki tudja, szerzője mi mindenben ment keresztül, a szöveg szempontjából nem is lényeges. Van egy bekezdés azonban, amikor a szerző a morfiommámor hatását festi, meglehetősen szemléletes képekben. Szereplője iszonyatos testi-lelki kínok után, végső kétségbeesésében dőfi karjába a morfiommal teli fecskendő tűjét, hogy öntudatával együtt elpárologjon rettenetes szenvedése. „Kis zsidbadás, kis bágyadság és utána a nemlétezés gyönyörűsége. Az ereken, az idegszálakban enyhülés, derűtség, nyugalom. Kis súly nyomja még a fejem, de mi ez a régihez képest? A szenvedő test megkönnyebbült és elindult a birodalom felé, ahol már nincsen fájdalom. Először a végtagjaimat vesztettem el. Nincs kezem, nincs lábam. Tagozatlan egy darab test hever az ágyon, az ágyat még éreztem ebben a pillanatban, és a bőröm alatt egy új bőrt. Aranysárga a színe, tisztán éreztem, hogy sárga és ragyog a napsütésben. Honnan, merről jön a napfény? Ezt nem tudtam felfedezni. Most szétválik alattam az ágy és az ágy alatt ugyanígy a padló, már a föld belsejében suhan súly nélkül az egydarab-test, milyen könnyű, milyen kerek már és milyen puha a föld, ahogy élesen szétnyílik előttem. Már nem lefelé haladunk. Most már vízszintesen, párhuzamosan a föld színével, de mélyen a föld alatt és megérkezünk a Tiszához. Alulról érkezünk. A földből kiszökik a test és emelkedik felfelé a vízben. A fenékről nagy halak közt a víz színére. A víz lilaszínű és viola íze van. Már fenn vagyunk a víz színén. Szép nyár van, süt a nap, dél felé jár az idő és én heverek gondtalanul, súly és baj nélkül elnyúlva háttal a Tiszán, mint régen, diákkoromban. De egészen vékonyan már, szinte test és határ nélkül. A tagozatlan nagy sejtet, ragyogva aranyos színekben, lefelé viszi a hátán a víz és a hídhöz érek és a híd lábánál kettéválik a ragyogó sárgaság, aki én vagyok és a hídlábon túl újra egyesül. Nini, milyen furcsa, én vagyok a ragyogó sárga napsugár a víz színén, a napsugár vagyok, csak a napsugár, semmi más és messziről, nagyon magasról a szemem figyeli ezt a ragyogást a víz hátán és elkíséri pillantásával, ahogy lefelé utazik a Tiszán a zöldbeborult partok között.” Bús Fekete valóságként megélt *tripjében* összeesik tér és idő, s a gyerekkori emlék hosszas lebegésben, vakító fényességben válik eggyé a természettel.

Hasonló eredetű ragyogásélményre utalhat az a mindent átható és mindenben áthatoló aranysárga sugárzás is, amely át-átszövi Tóth Árpád verseit.

A *hídon* című költeményben az őszi nap aranyfényének különös megvilágításában a híd acélfőnikszként „lebeg”, a báméskodók „Valószínűtlen tájról” álmodnak. Az *Elejtetted a napot* beteges beszélője, miközben fönny az „arany nap” süt, hunyt szemmel vár a „szokott / Utazásra”, amikor fekvőszéke „útrakél”, ha részben a láz sodra ringatja is a „Fantázia-tájakig”. S talán nem csak a szeccsiós-impreszionista képalakításnak tulajdonítható az *Aranylöveg a messzi égen* fényrobbanás fölötti ujjongása és az *Arany tó az égen* enyésző sugarai miatt érzett fájdalom a napkelte és a napnyugta ikerverseiben.

Ott van ez a sárga izzás Kosztolányi költészetében is, például az *Őszi reggeliben* („Ámde túl a fák már / aranykezővel intenek nekem.”), legerősebben a *Szeptemberi áhítatban*, amelynek fohászokodója a nap perzselő lángolásáért könyörög, fantasztikus látomásként, „csodás ország”-ként érzékelve a világot, ahol húga aranytálban mosakszik, este pedig aranypor hull a csillagokról. A *Hajnali részegség* álmatlan beszélőjének égre néző tekintete a gyermekkor kék színét látja újra, ám a fényviszonyok változásával kitárul a mennyei kastély kapuja, s oly sűrű és közeli az ámulat, hogy a kábult szemlélő *hallja* az égi bálteremből kilépő vendégek hangjait, a suttogást, kiabálást, kocsik csilingelését, miközben gyémántos csipkefátyolt, messze kéklő estélyi ruhát és csillogó ékszerrel viselő angyalt *lát*, aki úgy suhan el (immár nesz nélkül) a hintón, hogy a lovak patkója szikrát vet „a farsangosan lángoló Tejutnak / arany konfetti-záporába sok száz / batár között”. Az élmény érzéki és mély, mintha órákig tartana. A *Hajnali részegség* felcsigázott, „túlpörgött” városi virrasztója éjszaka háromkor hagyja abba a munkát. Hiába fekszik le, nem tud elaludni, hánykolódhat óra hosszat is. „Ám a gép az agyban / zörgött tovább, kattogva-zúgva nagyban, / csak forgolódtam dühösen az ágyon, / nem jött az álom. / Hívtam pedig, így és úgy, balga szókkal, / százig olvasva s mérges altatókkal.” Négy körül járhat az idő, amikor felkel, a szobájában mászkál, rakosgat, tesz-vesz, nemsokára már az utcát és a szemközti házak alvó lakóit vizslatja a nyitott ablakból, majd öt óra felé feltekint az égre. Ettől kezdve nem tudja, mi történik vele érzelmi és idegi fokozottságában. Mennyi idő telik el így, pirkadattól virradatig? Október utolsó napjaiban lehetünk (a versben, amelyet 1933. november 16-án közölt a *Nyugat*, „a langyos őszi / éjjelbe, mely a hideget előzi” ragyognak a csillagok). Még nem volt nyári időszámítás, Budapest fölött öt után pirkad, majd egyre érzékelhetőbben kezd világosodni, negyed hét és fél hét között kel a nap. Pirkadattól virradatig, amikor „int a hajnal rózsaujja”, jó egy órát töltött a mesék birodalmában a hajnalhasadás szemlélője. Valóban földöntúli színorgiában lehet része annak, aki ilyenkor az égre tekint. De a vers báméskodója nem csu-

pán azt látja, amit bárki láthat. Az élmény attól is függ, milyen állapotban van az, aki a mennyboltra bámul. „Az, amit írtam, lázasan meredt rám. / Izgatta szívem negyven cigarettám. / Meg más egyéb is. A fekete. Minden.” Anélkül, hogy kizárólag a „más egyéb”-ben és a „minden”-ben vélne felfedezni az ihletett-zaklatott lelkület okát és alapvető magyarázatát, lássuk be, ebbe a „minden”-be sok minden belefér. Ha nem jön Hüpnosz, az alvás istene, és mégis álmodunk, az csak úgy lehetséges, ha némi külső segítséggel megidézünk fiát, a karcsú Morpheuszt, az álmok istenét. A „mérges altatók” között miért ne akadna morfium is, az ópium alkaloidja, akkoriban nem túl körülményesen elérhető orvosság. A morfium megfelelő mennyiségben csillapítja a fájdalmat, altat és nyugtat. Kicsit túlmérve azonban féléber, színes álmvilágba visz, okkal kapta a nevét Morpheusról. Meglehet, ilyen káprázat tapasztalata jelenik meg a versben. Mindez természetesen nem csökkenti a költői képzelet szerepét, és a legkevésbé sem érinti a legszebb magyar vers értékét. Álom, képzelet, látomás eleve testvéri viszonyban állnak. Hiszen a bárkinek bőrét magára öltő Morpheusznak két testvére is van. Az egyik Phantaszosz, aki különféle tárgyakba lehel életet és látomásként tűnik fel, a másik Ikelosz, aki álombeli növények és állatok alakjában mutatkozik. Növények, álmok, fantázia. Csodálatos és gonosz, gyógyító és mérgező, láttató és gyilkoló rostok és nedvek. Használatuknak néha gyönyörű vers az eredménye, többnyire azonban tragikus következményei vannak.

Fráter Zoltán (*Szob, 1956*) író, irodalomtörténész, szerkesztő. Kutatási területe a *Nyugat* és az *Újhold* szerzőinek életműve, Karinthy- és Kosztolányi-kutató, kritikus. Legutóbbi könyve: Szerelmes Budapest (2015).

TEMPEVÖLGY KÖNYVEK

A TEMPEVÖLGY FOLYÓIRAT LEGÚJABB KÖTETEI

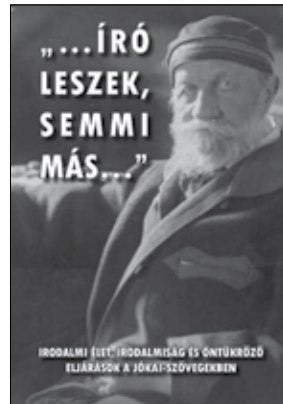
Művészet és tér:
Hamvas Béla -konferencia 2014

Szörényi László:
A nagy, a várt, rettegett jövőd

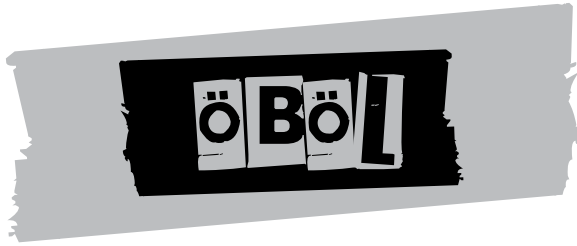
Ferdinandy György:
Fortuna szekerén

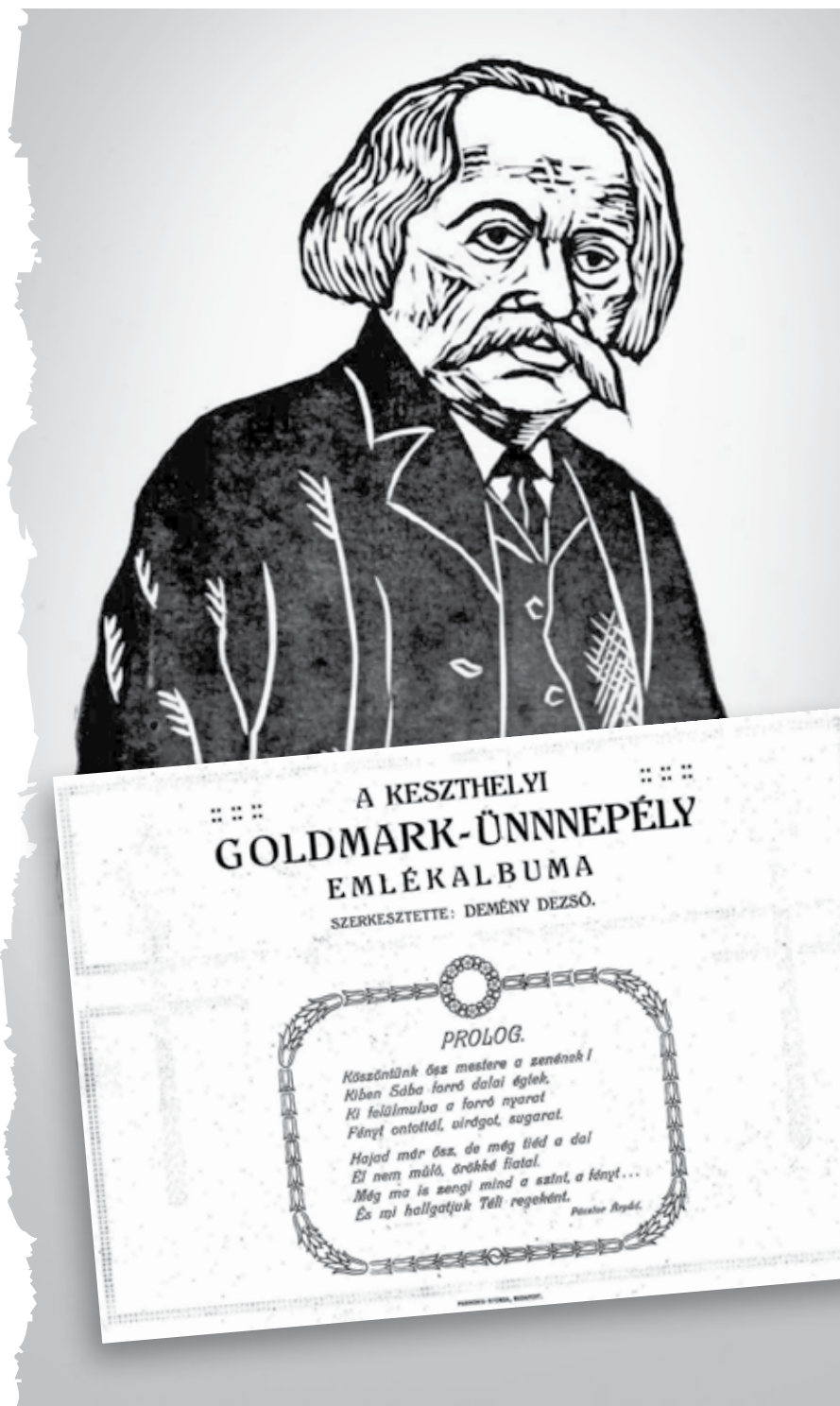

„...író leszek, semmi más...”:
Jókai -konferencia 2014

8230 Balatonfüred, Szent István tér 1., Telefon: +36-30/8588-124
E-mail: szerkesztoseg@tempevolgy.hu, Web: <http://www.tempevolgy.hu>

Cséby Géza

„MINDIG BOLDOGNAK ÉRZEM MAGAM, HA SZERETETT HAZÁM SZOLGÁLATÁRA LEHETEK”

(100 éve halt meg Goldmark Károly)

A keszthelyi Fő utca legöregebb épületére mindenki emlékszik, aki arra járt: olyan, mintha valaki megfogta volna a szabályos utcasor egyik házát, majd ferdén becsúsztatva volna az utca harmadáig. Ebben a házban született 1830. május 18-án a lengyelországi Lublinból származó Goldmark Ruben hitközségi kántor sokadik fia, Károly, a 19. század végének világszerte ünnepezt operaszerzője.

A gyermekkorról nem sokat tudunk, a család viszonylag rövid ideig élt a Balatonparti városban. „Négyesztendős voltam, amikor elkerültem Keszthelyről” – válaszolt Goldmark egy hírlapíró kérdésére, aki 1910-ben kereste fel Abbáziában. Keszthelyről a család Tabra, majd Németkeresztúrra költözött.

A kántor apa hamar rájött fia zenei tehetségére. 1842-ben a Soproni Zeneegyesület iskolájába került, első (növendék) hangversenye is itt volt. 1844-ben már Bécsben, a neves *Leopold Jansától* vesz hegedűórákat. Bátyjánál, az orvos-tanhallgató *Józsefnél* lakik, itt ismerkedik meg először az igazi nélkülözéssel. Bátyja a tandíjat és a szobát biztosítja számára, de az ételt már saját keresetéből kell állnia. Koplal vagy családnál kap ebédet, cserébe besegít a házimunkába, korrepetálást vállal. Ugyanakkor már megírja első kis zenei variációit. Bátyja unszolására a bécsi technikumba jár, ezzel egy időben viszont a konzervatóriumba is beiratkozik.

A tanulmányok folytatásába az 1848-as forradalmi megmozdulások szólnak bele, bátyja ugyanis, az egykori keszthelyi premontrei gimnázium eminens tanulója komoly szerepet vállal a forradalomban: a bécsi egyetemi forradalmi légio ötezer fegyveresének kapitánya, a diákszövetség elnöke lesz. Október hatodikán a tömeg elfogja és felakasztja *Latour* hadügyminisztert. Dr. Goldmarkot, bár nem volt jelen, halálra ítélik. Amerikába menekül, és csak 1868-ban tér vissza Ausztriába, hogy bíróság előtt tisztázza magát a gyilkosság vádjá alól.

A forradalom alatt Károly hazamegy a szüleihez, majd nemzetőrnek áll, csapata megütözik Jellasics seregével. (Jellemző a korabeli körülményekre, hogy Károly egyetlen fegyvere egy hatalmas kés volt.) Ezt követően beáll a soproni színház zenekarába, de 1852-ben ismét a császárvárosban találjuk. A Josefstädter Theater, majd a Carl-Theater ad neki munkát. Keresetéből viszont nem tud megélni, így nagy könynyebbséget jelent, amikor megismerkedik a *Bettelheim* családdal, és zongorára tanítja a mágnás kislányát, *Karolinát*. Karolina később zenei pályára lép, és kapcsolatban marad Goldmarkkal, a zeneszerző halálos ágyánál is jelen van.

Goldmark hol Bécsben, hol Pesten lakik. Tanít, zenél, koncertezik. Megismerkedik *Peter Corneliusszal*, *Liszt Ferenc*cel, *Anton Rubinsteinnel*. 1869-ben magyar állami ösztöndíjat kap, így 1871-ben befejezheti első operáját, a *Sába királynőjét*, amely később a világhírt hozza meg számára. Az ősbemutatóra sok huzavona után kerül sor Bécsben 1875. március 10-én, majd rá egy évre Budapesten. Eddig kilenc nyelven a világ mintegy harminc operaháza vitte színpadra a *Sába királynőjét*. A sikert jelzi, hogy *Erzsébet* román királynő (költői álneve: *Carmen Sylva*) verset is írt a Mesterhez. A következő évtizedekben egymás után születnek művei; operái, a *113. zsoldár*, férfi- és vegyeskarra írt művei, hangszeres (szimfóniák, kamarazenei művek) és zongoradarabjai. Hetvennyolc évesen írt utolsó operája, a *Téli rege* bécsi bemutatója után ezt írja róla *Richard Specht*: „Goldmarknak valóban joga van ahhoz, hogy az agg mester jelzőt mérgesen visszautasítsa; aki ennyire fényes és meleg művet tud alkotni, annak nincs szüksége arra, hogy relatív kormértékkel mérjék.”

1910-ben országos Goldmark-emlékbizottság alakul. A tagok között találjuk *gróf Apponyi Albertet*, *Bartók Bélát*, *gróf Festetics Taszilót*, *Hubay Jenőt*, *Rákosi Jenőt* és másokat. A szülőváros sem akar lemaradni: a keszthelyi bizottság elnökei *Nagy István* városbíró és *dr. Lakatos Vince* premontrei főgimnáziumi tanár lettek. A tagok között ott volt: *Berkes Ottó* premontrei főgimnáziumi igazgató, *dr. Büchler Sándor* főrabbi, *dr. Csák Árpád* régész, szerkesztő, *dr. Dunszt Ferenc* apátplébános, *dr. Illés Ignác* hadorvos, *Lénárd Ernő* királyi közjegyző, *Malatinszky István* felsőházi tag, *Reischl Vencel* sörgyáros, Hévíz felvirágoztatója, és *dr. Neumark Béla* orvos.

A keszthelyi ünnepre meghívják az ünnepeltet, és szállásául a „premontrei társházat” javasolják. Goldmark örömmel írja válaszlevelében, hogy abban a házban fog lakni, melyben József bátyja „1831-ben a III. b. osztályú gimnáziumot végezte”. Továbbá leírja, hogy kis baleset érte, elesett, de így is Keszthelyre látogat.

Ez meg is történt 1910. május 21-én. Délben az állomáson küldöttség fogadta a vendégeket. Díszebéd a Hullám-szállóban, majd *Lukácsy Lajos* szobrászművész Goldmark-emléktáblájának avatása a szülőházon. A programfüzet meg-

gyezi: „Az emlékmű leleplezése után a küldöttségek tisztelgése az ünnepelt-nél.” Este hétkor a Keszthelyi Iparosok Dalárdája *Garay Sándor* karnagy vezényletével szerenádot adott. Este nyolckor díszhangverseny, kizárólag Goldmark-darabokkal. A fellépők között volt: *Szoyer Ilona* és *Takáts Mihály*, a Magyar Királyi Operaház tagjai, *Kerner István*, az Operaház karnagya és a világhír előtt álló, fiatal hegedűművész, *Szigeti József*.

Goldmark pár héttel később levélben köszönte meg a meghívást: „Mélyen tisztelt Városbíró Úr! Az a megtiszteltetés és kitüntetés, melyben engem Keszthely város a remek ünnepnapon részesített, szép emlékekben gazdag életemben a legszebbek közé tartozik, és soha nem fog bennem elmosódni. Ami pedig ezen gyönyörű napon szívemet gyakran felhevíti és szemembe könnyeket idézett, az a láthatóan megnyilatkozó szeretet volt, mely minden szívből, minden tekintetből felém sugárzott és világított. És ez a szeretet – ez az én hitvallásom – célja és végső igyekeve minden nagy, nem csupán művészi törekvésnek. Ezerszeresen szívélyes köszönettel üdvözli Önt, valamint mindazokat, kik a pompás ünnep résztvevői voltak. Mély benső tisztelet kifejezésével – Goldmark Károly”.

A nagy háború már az ajtón kopogtatott. Goldmark egyik nagy öröme volt első unokája, Károly születése, aki Minna lánya és Ernst Hegenbarth szobrászművész házasságából született. Az unoka 1914. végén hősi halált halt a szerbiai fronton. A világhírű nagyapa a kedvenc unoka halálhíre után pár nappal ágynak esett, és meghalt.

Elias Canetti Nobel-díjas író, aki ebben az időben gyermekként Bécsben Goldmarkkal egy háznál lakott, *A megőrzött nyelv* című könyvében így ír: „A házunkban, egy emelettel lejjebb, pontosan alattunk lakott Goldmark Károly, a zeneszerző; kis növésű, törékeny férfi, sötét arcát gondosan kétfelé választott, ősz haj keretezte. Lánya karján járt sétálni, mindennap ugyanabban az időben, nem messzire, mert már nagyon idős volt. (...) Egy napon a zeneszerző nem ment sétálni, azt mondták, beteg, és estefelé hangos, szűnni nem akaró zokogás hallatszott fel a gyermekszobánkba odalentről. Paula, aki nem tudta bizonyosan, vajon hallom-e, rám nézett, és tétovázva megjegyezte: Goldmark úr meghalt. Nagyon gyöngye volt, sétálni sem bírt volna már szegény.”

1915. január 2-át írtak.

Két hét múlva Budapesten a Népopera hangversenyt tartottak „Dr. Goldmark Károly, a Filharmónia Társaság elhunyt tiszteletbeli tagjának emlékére”.

Keszthelyen 1930-ban, majd 1980-ban emlékeztek meg a zeneszerző születésének 100., illetve 150. évfordulójáról. Az 1993-ban elindított Balaton Fesztivál rendezvényeként minden év májusában Goldmark-emlékestre került sor. Ennek keretében hangzott fel 2000-ben *Daniel Galay* izraeli zeneszerzőnek Goldmark Károly emlékére írt, s a Balaton Fesztiválnak ajánlott *Wenn zwei ich lieben...!* című műve. A darabot a Magyar Virtuóz Kamarazenekar mutatta be *Szenhelyi Miklós* hegedűművész vezetésével. A Keszthelyi Éremgyűjtők Egyesülete több érmet veretett Goldmark Károly tiszteletére. Emléktábla őrzi emlékét a Keszthelyi Pantheonban is.

A már említett abbáziai interjúban a nyolcvanesztendős Goldmark a következőket mondta: „Korán elkerülve Magyarországról, nemigen tudok magyarul, de magyarnak érzem magam, bár éppen hatvan esztendeje élek Bécsben. De éppen az mutatja a magyarok iránt való szeretetemet, hogy magyar állampolgár vagyok most is és a hatvan esztendő ellenére sem vagyok bécsi illetőségű...” Másról, más alkalommal a következőket jegyzi le: „Nagyon rideg az a lélek, amely el tudja felejteni a helyet, ahol bölcsője ringott, amely el tudja felejteni a boldog gyermekkor emlékeit. (...) Mindig boldognak érzem magam, ha szeretett hazám szolgálatára lehetek.”

Cséby Géza (*Keszthely, 1947*) író, költő, műfordító, irodalomtörténész. Pro Cultura Keszthely-díjas és a Lengyel Köztársaság Érdemrendje Tisztikeresztjének kitüntetettje. A Hévíz folyóirat alapítója és olvasószervezője. Legutóbbi kötete: Vasárnapi koncert (2014).

Hévíz Card® INFO

Áprilistól keresse a szállásadójánál és a Hévíz Tourinformban!

Vásároljon kedvezményesen a Hévíz Card®-al és nyerjen a Hévíz Passporttal!
Kedvezmények 10 %-tól

- Hévíz Card® Spa + more
- Hévíz Card® Gourmet
- Hévíz Card® Culture & Active
- Hévíz Card® Fashion & Service
- Hévíz Card® Health & Beauty

Megnyerhető Hévízi Álompihenések

Pontbeváltás

Havi sorsolás:
Hévíz Ajándécsomag

tourinform
Turista Információ - Tourist information

8380 Hévíz, Rákóczi u. 2. • Tel.: 83 / 540 131 • Fax: 83 / 540 132
E-mail: heviz@tourinform.hu • Honlap: www.tourinform.hu

